

Floris en Jan van Boschhuijsen: Leidse edelen aan het Beierse en Bourgondische hof

Hanno Brand

De machtsverschuiving die zich in Holland na de dood van Jan van Beieren in 1425 ten voordele van de Bourgondische hertog aftekende, had tot gevolg dat vele Hollandse edelen en leden van de stedelijke elites die tijdens het bewind van de Beierse hertogen een functie aan het grafelijk hof vervulden, naar het tweede plan werden verwezen.* Ondanks het voornemen van Philips de Goede, dat in diens *hôtel*, dat als het zenuwcentrum van de zich ontplooiende staatsmacht moet worden opgevat, de verschillende territoria evenredig vertegenwoordigd dienden te zijn, werd er voor de Hollandse ambtsdragers nauwelijks plaats ingeruimd.¹ Ook tijdens regering van Karel de Stoute, die als graaf van Charolais zijn voorliefde voor het graafschap Holland had getoond, stemde de Hollandse vertegenwoordiging aan het hof bij lange na niet overeen met het economische en financiële gewicht van deze gewesten voor het Bourgondische machtscomplex.² Het nam niet weg dat Karel de Stoute in de Leidse welgeborene Jan van Boschhuijsen een vertrouwensman vond, die als *sommelier de corps* een sleutelpositie in het hertogelijk *hôtel* innam en vele belangrijke missies en bestuursfuncties in Bourgondische dienst vervulde. Zoals de meeste functionarissen in de hertogelijke hotels was Jan van Boschhuijsen een belangrijke schakel in het gecompliceerde machtssysteem dat lokale en regionale machtsgroepen verbond met het hart van de staatsmacht. In de Bourgondische territoria, waar abstracte bestuursmethoden ontbraken en de overkoepelende staatsinstellingen in volle ontwikkeling waren, vielen de hertogen noodgedwongen terug op informele en persoonlijke machtsuitoefening. Protectie, venaliteit, nepotisme, geschenkenuitwisseling en machtsmakelaardij werden veel gebruikte methoden die tot doel hadden de bestaande banden te versterken en de loyaliteit van de bestuursdienaars zeker te stellen. Een nadere

---

* Deze bijdrage is de bewerkte versie van een lezing die op 28 april 1998 tijdens het seminarie van prof. H. Dubois aan de Sorbonne in Parijs werd gehouden.

¹ W. Paravicini, 'Expansion et intégration. La noblesse des Pays-Bas à la cour de Philippe le Bon', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 95 (1980) 298-314, aldaar 313.

² M.J. van Gent, 'Pertijelike Saken'. *Hoeken en Kabeljauwen in het Bourgondisch-Oostenrijkse tijdperk* (Den Haag 1994) 89-91.

beschouwing van de carrières van Jan van Boschhuijsen en zijn vader Floris, die in hoge mate profiteerde van de vertrouwenspositie van zijn zoon, toont aan hoezeer deze bestuurspraktijken de machtsverhoudingen in Holland tijdens de regering van Philips de Goede en Karel de Stoute typeerden.³

1. De opkomst van een Leids adelsgeslacht

In de 16de eeuw poetste een nazaat van Floris en Jan van Boschhuijsen zijn genealogie op met de legendarische overlevering dat de stamvader van zijn geslacht een verdreven telg was uit het Noordfranse gravengeslacht De Guines, dat evenals de Van Boschhuijsens een wapen voerde met drie rijen vair in blauw en goud.⁴ De werkelijkheid was minder prozaïsch. De Van Boschhuijsens stamden af van de Leidse burger Willem Luitgardenzn. die rond 1340 in de Leidse bronnen wordt vermeld. Zijn omvangrijke nageslacht viel in meerdere takken uiteen, en omvatte ondermeer de families Heerman, Van der Laen, De Brouwer en Van Valkestein, die evenals de Van Boschhuijsens in de 15de eeuw een vooraanstaande rol zouden spelen in de Leidse politiek.⁵ Herman Willemszn., de kleinzoon van de zojuist genoemde Willem Luitgardenzn. geldt als de stamvader van de tak Van Boschhuijsen. Hij was de zoon van de schepen Willem Willemszn. die door zijn huwelijk met de rijke burgerdochter Baerte

³ Over Floris en Jan van Boschhuijsen zijn meerdere biografische publicaties voorhanden. Vermeldenswaard zijn de bijdragen van Kooperberg, 'Boschhuijsen (Jan van)', in: P.C. Molhuysen, P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* 10 dln. (Leiden 1911-1937), IV, 242-247. W.J.J.C. Bijleveld, 'Oude genealogische gegevens omtrent het geslacht Van Boschuijsen in Rijnland', *De Nederlandsche Leeuw* 43 (1925), 11-18. H. Hardenberg, *Het burgerweeshuis voor nederlands hervormden te 's-Gravenhage 1564-1964* ('s-Gravenhage 1964), 38-43. F.J.W van Kan, 'Het nageslacht van Willem Luitgardenzn., schepen van Leiden. V De takken van Willem Cuser en Floris van Boschuijsen', *De Nederlandsche Leeuw* 110 (1993), 126-134.

⁴ Bijleveld, 'Oude genealogische gegevens', 12.

⁵ F.J.W van Kan, 'Het nageslacht van Willem Luitgardenzn., schepen van Leiden. IV. De hoofdtak Van Boschhuijsen', *De Nederlandsche Leeuw* 110 (1993), 3-22. Idem, Willem Luitgardenzn. V, 126-140. Idem, *Sleutels tot de macht. De ontwikkeling van het Leidse patriciaat tot 1420* (Hilversum 1988), 49. Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 37-38. Th. Van Riemsdijk, *De tresorie en de kanselarij van de graven van Holland en Zeeland uit het Henegouwsche en Beijersche huis* ('s-Gravenhage 1908), 183.

Heerman op kon klimmen in grafelijke dienst. Rond 1350 was Willem Willemszn. opgenomen in de Hollandse adel en wordt hij onder de knapen vermeld die een grafelijk livrei ontvingen. Herman zette de door zijn vader ingeslagen weg verder: hij was meermaals schepen, burgemeester en schout van Leiden, bekleedde diverse baljuwsambten en maakte rond 1400 als meesterknaap en *panetier* deel uit van het *hôtel* (de herberg) van hertog Albrecht van Beieren. In 1407 werd hij met de Hollandse ridderschap opgeroepen om Willem VI te dienen in de oorlog tegen Arkel.⁶

Het zal aan zijn dienstbaarheid aan het Hollandse gravenhuis te danken zijn geweest dat Herman Willemszn. kort voor 1390 beleend werd met de hofstede Boschhuijsen, dat onder de rook van Leiden lag. Enige tijd later verkreeg hij het privilege dat hij de hofstede, nog voor het overlijden van zijn oudste zoon, aan zijn kleinzoon Willem mocht vermaken. In 1400 werd het goed tot een onversterfelijk leen verklaard, waardoor het niet meer aan de grafelijkheid zou vervallen. Willem, de broer van Floris van Boschhuijsen, verwierf het familiegoed in 1410 en voerde als eerste van zijn geslacht de familienaam Van Boschhuijsen.

De Van Boschhuijsens behoorden tot de aanzienlijkste families in Leiden. Zowel hun prestigieuze woonhuizen als hun uitgebreide grondbezit geven blijk van een hoge welstand, die in overeenstemming was met hun adellijke allures. In de loop van de 15de eeuw bezaten zij ondermeer hofsteden bij Woerden, Bodegraven en Alphen, de hofstede Rodenburch bij Leiden, Te Blotinge en Steenvoorde bij Rijswijk, Ter Meij onder Leiderdorp, De Bilt bij Katwijk en Valkestein bij Poortugaal. Voorts beschikten zij over, voor Hollandse begrippen, uitgestrekte landgoederen en heerlijkheden.⁷ Het is tegen deze achtergrond niet verwonderlijk dat de baljuw van Rijnland Willem van Boschhuijsen en de schout Jacob van Boschhuijsen in de belastinglijst van 1498 tot de rijkste bewoners van Leiden worden gerekend.⁸

⁶ Zie voor deze episode in oorlog tegen Arkel: M.J. Waale, *De Arkelse oorlog. Een politieke, krijgskundige en economische analyse* (Hilversum 1990), 122-126.

⁷ H. Brand, *Over macht en overwicht. Stedelijke elites in Leiden 1420-1510* (Leuven/ Apeldoorn 1996), 221-222, 229-231. Th. H. Lunsingh Scheurleer, C. Willemijn Fock en A.J. van Dissel, *Het Rapenburg. Geschiedenis van een Leidse gracht, deel VIa: Het Rijck van Pallas* (Leiden 1992), 62-75, 242-245.

⁸ Gemeente Archief Leiden (verder GAL) Secretarie archief I (verder SA I), inv. 578, f. 48v, 59.

Hun welstand valt deels terug te voeren op de sterke economische expansie die het graafschap Holland sedert het midden van de 14de eeuw doormaakte. De Van Boschhuijsens schijnen zich echter niet zeer intensief met de lakennijverheid, het trekpaard van de florerende Leidse economie, te hebben beziggehouden. Weliswaar was de zojuist genoemde schout Jacob lakenondernemer, maar als rechtgeaarde edelen richtten zijn verwanten zich bij voorkeur op de exploitatie van hun onroerende goederen op het platteland. Dankzij de snelle urbanisatie van het graafschap en de toenemende bedrijvigheid in de steden beleefden de plattelandsindustrieën gouden tijden. Herman Willemszn. liet bij zijn hofstede Boschhuijsen een steenbakkerij aanleggen. Hij en zijn nakomelingen exploiteerden meerdere kalkbranderijen en waren regelmatige leveranciers van mortel en stenen aan de stad Leiden. Voorts investeerden zij op grote schaal in de ontginning van de veengronden, waar zij de turf dolven die als brandstof in de bierbrouwerij, de ververij en de kalkbranderij werd gebruikt. Als erfgenaam van Herman Willemszn. beschikte Floris van Boschhuijsen over uitgestrekte gebieden in Hogeveen, die hij samen met andere vooraanstaande families uit Leiden liet uitgraven.⁹

In bestuurlijk opzicht scheerden de Van Boschhuijsens over de hoogste toppen in het graafschap. Zij behoorden tot de weinige families die tot in de 16de eeuw onafgebroken in de lokale en regionale bestuurscolleges voorkwamen. In Leiden zetelden zij met grote regelmaat in het dagelijks bestuur en waren sterk in de Vroedschap en de Veertigraad vertegenwoordigd. Met de eveneens riddermatige families Van Zwieten en Van Poelgeest monopoliseerden zij tussen 1420 en 1510 het Leidse schoutambt. Bovendien behoorden de Van Boschhuijsens tot de selecte groep van Hollandse edelen, waaruit de baljuws, hoogheemraden en plattelandschouten werden gerekruteerd.¹⁰ Het geslacht was met meerdere verwanten vertegenwoordigd in de Hollandse ridderschap, de 'fine fleur' van de getitelde adel in Holland, die in de 15de eeuw persoonlijk voor de statenvergaderingen werd aangeschreven.¹¹ Willem, een achterneef van Jan van Boschhuijsen, komt sedert 1468 als lid van de ridderschap voor en streed in de

⁹ Brand, *Over macht en overwicht*, 184-191. N.W. Posthumus, *Bronnen tot de geschiedenis van de Leidsche textielijverheid I* (RGP Grote serie 8) ('s-Gravenhage 1910), nrs. 688, 722 en 773.

¹⁰ Brand, *Over macht en overwicht*, 40-44, 226-236, 241-258.

¹¹ H. Kokken, *Steden en staten. Dagvaarten van steden en Staten van Holland onder Maria van Bourgondië en het eerste regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk (1477-1494)* (z.pl. 1991), 162-163.

legers van Karel de Stoute en van Maximiliaan van Oostenrijk. Floris van Boschhuijsen was eveneens ridder. Zijn zoon Jan van bracht zijn jonge jaren als page aan het hof van Philips de Goede door en nam aan diverse militaire campagnes deel. Op 4 december 1476, werd hij door Karel de Stoute als diens 'ame et feal escuier, conseiller et sommelier de corps' omschreven.¹²

2. De carrière van Floris van Boschhuijsen

a) een Kabeljauwse stadsbestuurder

De carrière van Floris van Boschhuijsen, een kleinzoon van Herman Willemszn., werd sterk beïnvloed door het verloop van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. De partijstrijd die sedert 1350 het graafschap regelmatig verscheurde, nam na de dood van Willem VI in 1417 de omvang aan van een successieoorlog tussen diens Hoeksgezinde dochter Jacoba van Beieren en haar oom Jan, de elect van Luik. Hiertoe aangezet door keizer Sigismund vocht Jan van Beieren met steun van de Kabeljauwen de opvolging aan van zijn nicht en haar echtgenote Jan van Brabant die als een pion van de Bourgondische machtspolitiek in Holland werd aanzien. Na bemiddeling door Philips van Bourgondië, toen nog graaf van Charolais, kwam in 1419 het voor Jan van Beieren zeer voordelige verdrag van Woudrichem tot stand, dat hem in feite de alleenheerschappij over Holland bezorgde.¹³ Geheel in de traditie van de nazaten van Willem Luitgardenzn., die al in de 14de eeuw overwegend de Kabeljauwse zaak waren, hadden de Van Boschhuijsens de zijde van Jan van Beieren gekozen. Floris' oom Hendrik Hermanszn maakte in 1417 deel uit van de legers van Luikse elect, die het beleg om Gorinchem hadden geslagen. In dat jaar was hij tevens diens rentmeester van Woerden, één van de gebieden die Jan van Beieren als apanage van zijn broer graaf Willem VI had ontvangen. Datzelfde jaar nog nam hij ook het schoutambt

¹² Van Kan, Willem Luitgardenzn. IV, 19-21; Idem, V, 126-127. Rijks Archief Zuidholland (verder RAZH), Collectie Wassenaar-Starrenburg, inv. 198.

¹³ Het meest recente overzicht van deze periode is van J.W. Marsilje, 'Ordeverstoring en partijstrijd in laat-middeleeuws Holland', in: J.W. Marsilje [ed.], *Bloedwraak, partijstrijd en pacificatie in laat-middeleeuws Holland* (Cahiers Sociale geschiedenis 7) (Hilversum 1990), 34-61. Voor de samenwerking tussen keizer Sigismund en van Jan van Beieren zie o.m.: R. Stein, *Politiek en historiografie. Het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw* (Leuven 1994), 184-187. Voor Leiden zie: Van Kan, *Sleutels*, 134-166. Brand, *Over macht en overwicht*, 69-83.

van Bodegraven waar. Na de definitieve machtsovername van Jan van Beieren in 1420, benoemde de hertog hem tot stadsklerk van Leiden. Floris' oudere broer Willem, die kort voor 1422 was overleden, nam rond 1420 voor Jan van Beieren het rentmeesterschap van Noord-Holland waar.¹⁴ Het is dus nauwelijks verbazingwekkend, dat Floris in 1423 voor het eerst in de bronnen voorkomt als kamerling van de Beierse hertog. Van Boschhuijsen, die dus een vertrouwenspositie aan het hof van Jan van Beieren bekleedde, bevond zich in het gezelschap van zijn stadsgenoten Floris Paedze van Sonnevelt, die keukenmeester van de hertog was, en van de grafelijk tesorier Boudijn van Zwieten, die alle na 1420 een sterke machtspositie in Leiden opbouwden.¹⁵

De moord op Jan van Beieren in 1425 maakte waarschijnlijk een voortijdig einde aan de carrière van Floris aan het grafelijk hof. Zonder zich openlijk te mengen in de machtsrijd tussen Jacoba en Philips de Goede, die als erfgenaam van Jan van Brabant, de tweede echtgenoot van Jacoba, het graafschap Holland opeiste, richtte Floris' zijn aandacht op de Leidse politiek. Tussen 1429 en 1438 werd hij één keer schepen en vier maal burgemeester.¹⁶ Bovendien speelde hij een belangrijke rol bij de benoeming van de stadsbestuurders. In 1434 komt hij namelijk voor op een lijst van personen, die door de stad vergoed dienden te worden voor hun pacht van de bestuursambten. Van Boschhuijsen participeerde dus volop in het wijdverbreide systeem van venaliteit, dat in het privilege van 1477, tezamen met allerlei andere vormen van corruptie aan de kaak werd gesteld. De Bourgondische hertogen grepen immers, net als andere contemporaine machthebbers, voortdurend terug naar dit middel om de wordende staat krediet te verschaffen.¹⁷

¹⁴ Van Kan, *Sleutels*, 191-192.

¹⁵ Het gaat hierbij slechts om twee vermeldingen. Over het verloop van zijn loopbaan aan het hof is tot dusver niets bekend. RAZH, Leen- en registerkamer, inv. 315, f. 82v. A. Meerkamp van Embden, *Stadsrekeningen van Leiden 1390-1434*. 2 dln. (Werken van het Historisch Genootschap. Derde serie 32 en 34), II, 3. Voorts: F.J.W. van Kan, 'Boudijn van Zwieten, tesorier van Holland', *Holland* 13 (1981), 187-204. A.J. Brand, 'Florys Paedze van Sonnevelt. Plutocraat in hart en nieren', *Holland* 19 (1987), 176-192.

¹⁶ Schepen in 1429-1430 en burgemeester in de jaren 1432-1433, 1433-1434, 1437-1438 en 1438-1439. Bovendien was hij tussen 1430 en 1432 baljuw van Rijnland. Brand, *Over macht en overwicht*, bijlagen 3a, 3b en 21.

¹⁷ Wim Blockmans, 'Corruptie, patronage, makelaarij en venaliteit als symptoom van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 11/3 (1985), 231-247, aldaar 234. Dezelfde praktijken treft men ook aan het hof van de

Al in 1392 en in 1396 had Floris' grootvader op dezelfde wijze de benoeming van de Leidse schepenen naar zijn hand kunnen zetten. In 1420 had Jan van Beieren het opstandige, overwegend Hoeksgezinde Leiden, na een beleg op de knieën gedwongen. Vervolgens verkocht hij aan vier vooraanstaande en hem goedgezinde poorters het benoemingsrecht op alle bestuursambten in de stad. Het viertal, waaronder zijn keukenmeester Floris Paedze van Sonneveld, kreeg hiermee het recht om het dagelijks bestuur van Leiden naar eigen inzicht samen te stellen. Kennelijk had ook Floris van Boschhuijsen ergens tussen 1420 en 1434 het benoemingsrecht van de graaf gepacht. Het was een procedure die zowel in financieel als politiek opzicht aantrekkelijke kanten had voor de pachters, vooral omdat aangenomen moet worden dat de gegadigden voor de magistraatsfuncties een flinke som voor hun benoeming neerlegden. In overleg met de stad trachtte Philips van Bourgondië de verkiezingsprocedures in de stad te rationaliseren. In 1434 vaardigde de hertog een privilege uit, waarin de benoeming van de schepenen aan de stad werd overgedragen en de pachters werden uitgeschakeld. Ter compensatie diende de stad echter de schulden van de oud-bestuurders bij de pachters te voldoen. De lijst waarop de naam van Floris van Boschhuijsen voorkomt, biedt een overzicht van de hoogte van de bedragen. Floris had nog een tegoed van ruim 519 lb. van 30 groten, ongeveer evenveel als Floris Paedze van Sonneveld, maar slechts een derde van hetgeen waarop Boudijn van Zwieten recht had.¹⁸ Het betekende dat de hertog met een enkele pennestreek paal en perk stelde aan de invloed die Floris achter de schermen van de Leidse politiek uitoefende.

b) Het overlopen naar de Hoeken

Mogelijk verliet Floris van Boschhuijsen rond die tijd het hem vertrouwde Kabeljauwse kamp. Een aanwijzing hiervoor vormt zijn zijdelingse betrokkenheid bij de aanslag op de Leidse schout Dirk van Zwieten, een zoon van de tesorier van Holland Boudijn van Zwieten, die als een fervent Kabeljauw te boek stond. De aanslag was het werk van Floris' halfbroer Hendrik, die

---

'renaissancepauzen' aan: Wolfgang Reinhard, *Papauté, confessions, modernité* (Parijs 1998), 143-152.

¹⁸ J.W. Marsilje, *Het financiële beleid van Leiden in de laat-Beierse en Bourgondische periode ± 1390-1477* (Hilversum 1985), 39-48. Brand, *Over macht en overicht*, 117-123.

daarvoor in 1434 door het Hof van Holland werd bestraft. Floris en zijn beide broers traden als borg voor de veroordeelde op.¹⁹ Over de reden van zijn overlopen kunnen we slechts speculeren. Speelde de definitieve machtsovername van Philips van Bourgondië in Holland hierbij een rol of vatte hij de uitschakeling van de pachters in 1434 op als een onaanvaardbare schending van de stedelijke autonomie? Het overlopen van Floris betekende in ieder geval dat hij zich voor een factie bekende die sedert de machtsovername van Jan van Beieren in politiek opzicht in Leiden een minderheid uitmaakte.

De benoeming in 1440 van de Henegouwse edelman Willem van Lalaing leidde echter in de daaropvolgende jaren tot opvallende machtsverschuivingen in de Hollandse stadsbesturen. Gedwongen door een acute geldnood was de gouverneur geneigd om voor veel geld de bestuursambten aan de Hoeken te gunnen. Het staat wel vast dat de Hoeken de stadhouder steekpenningen toeschoven om hun benoeming te bewerkstelligen. De voormalige schout Claes van Boschhuijsen die evenals zijn broer Floris het Kabeljauwse kamp had verlaten en in 1443-1444 burgemeester in een Hoeks stadsbestuur werd, maakte zich hieraan schuldig.²⁰ Ook Floris slaagde erin de nieuwe verhoudingen in zijn voordeel om te zetten en pachtte in 1442 het Leidse schoutambt.²¹ Bovendien werd hij hetzelfde jaar onbezoldigd raadslid van het Hof van Holland.²²

Evenals in Leiden, bewerkstelligden de Hoeken ook in Haarlem en in Amsterdam voor het eerst sedert 1420 een machtsverwicht. In 1444 ontstond er in die steden echter veel onrust naar aanleiding van de door de Hoeken gevoerde accijnspolitiek. Voor de Kabeljauwen vormde dit aanleiding om Willem van Lalaing onbehoorlijk bestuur te verwijten en op zijn ontslag aan te dringen,

---

¹⁹ A.S. de Blécourt, E.M. Meijers, *Memorialen van het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland van den secretaris Jan Rosa* (Haarlem 1929), 99, 103, 117-119.

²⁰ T. Oversteegen, 'Hoeken aan de macht tijdens stadhouder Willem van Lalaing, 1440-1445', in: Marsilje, *Bloedwraak*, 106-121, aldaar 115-119.

²¹ Floris werd op 16 juli 1442 door de Raad benoemd. In hetzelfde jaar speelde voor de Raad een conflict met Boudijn van Zwieten omtrent de verkoop van het slot Zwieten en het bezit van een kapellanie en een graf in de Pieterskerk. Van Kan, Willem Luitgardenzn. IV, 129-130. Idem, Boudijn van Zwieten, 296-297.

²² M. Damen, 'De raad volgens Rosa. De vorming en samenstelling van de Raad van Holland en Zeeland (1428-1447)', in: R. Huybrecht [ed.], *Handelingen van het eerste Hof van Holland-symposium* ('s-Gravenhage 1997), 29-42, aldaar 37-39. T.S. Jansma, *Raad en rekenkamer in Holland en Zeeland tijdens hertog Philips van Bourgondië* (Utrecht 1932), 91-93.

hetgeen op 26 april 1445 door het hof van Holland werd gehonoreerd.²³ In deze broeierige atmosfeer werd ook Floris van Boschhuijsen door het Hof van Holland uit zijn functie gezet.²⁴ De Leidse schout was in conflict geraakt met de rentmeester van Noord-Holland over een koffertje dat de nalatenschap van een bastaard bevatte, die voor de helft aan de hertog diende toe te vallen. Floris had het koffertje geroofd en werd wegens dit vergrijp voor het Hof van Holland gedaagd. Hij weigerde echter aan de dagvaarding gehoor te geven omdat deze volgens zijn zeggen niet naar Hollands maar naar Vlaams recht was opgesteld. Een pikant detail, want dit argument weerspiegelt zijn weerstanden tegen de centralisatiepolitiek van de Bourgondiërs. Immers bij zijn aantreden had Philips de Goede een aantal Vlamingen in de Raad van Holland opgenomen. Deze politiek riep een particularistische reactie op die zich onder meer tegen de 'buitenlandse' invloeden in het Hollandse rechtssysteem richtte. Meermaals werd de eis gesteld dat de functies in de Raad uitsluitend door Hollanders en Zeeuwen waargenomen zou moeten worden.²⁵ De Raad onthief Floris vervolgens uit zijn ambt en benoemde in zijn plaats de Kabeljauw Vrederick Simon Willemszn., een verre verwant van Floris, want ook hij stamde af van Willem Lutgardenzn. Van Boschhuijsen reisde daarop af naar Brussel om daar, wellicht aan het hof, de onrechtmatigheid van zijn ontslag te bepleiten. Pas op 28 juni verscheen hij voor de Raad, die een boete oplegde en hem op bedevaart naar Keulen stuurde.

Intussen had de benoeming van de nieuwe schout tot een gewapende confrontatie tussen Hoeken en Kabeljauwen geleid, die werd uitgelokt door Willem van der Belle, een neef van Floris van Boschhuijsen en sedert 1444

²³ Van Gent, *Pertijelike Saken*, 58-61. Marsilje, *Ordeverstoring*, 53-54.

²⁴ Zie voor wat volgt: R. Ladan, A.H. Netiv, 'Leiden 1445. Hoeken in verzet', *Leids Jaarboekje* 80 (1988), 25-49. Brand, *Over macht en overwicht*, 86-91. Idem, 'Twistende Leidenaars. Verkenningen naar het voorkomen van clan en kergezijn, partij en factie aan de hand van drie oproeren in een Hollandse stad in de 15de eeuw', in: Marsilje, *Bloedwraak*, 82-105, aldaar 88-91.

²⁵ Jansma wijst op een memorie uit het voorjaar van 1445, waarin de Ridderschap en de Hollandse en Zeeuwse steden de wens uiten dat partijen gedaagd dienen te worden volgens 'les lois des lieux où elles sont'. Jansma, 'De instructie voor het Hof van Holland', in: Idem, *Tekst en uitleg* (Den Haag, 1974), 120-145, aldaar 135, 139-144. Idem., *Raad en rekenkamer*, 62, 68, 110, 157-158. A.G. Jongkees, 'Het Groot Privilege van Holland en Zeeland (14 maart 1477)', in: W.P. Blockmans [ed.], *1477. Le privilège général et les privilèges régionaux de Marie de Bourgogne pour les Pays-Bas*, (Kortrijk 1985) 145-208, aldaar 158-159, 180.

diens plaatsvervangend schout. Hoewel Van Boschhuijsen en zijn opvolger tot overeenstemming waren gekomen, weigerde Willem van der Belle zich bij de situatie neer te leggen. De Hoeken voerden op 16 mei een overval uit op het huis van de schout, verwondden diens dienstmeid en trokken daarna op naar het stadhuis, waar zij slaags raakten met de Kabeljauwen.²⁶ De allerijl aangereisde Raden van het Hof van Holland wisten in eerste instantie een vrede te bewerkstelligen. Deze werd op 30 juni verbroken toen Jan Danelszn., een zwager van Floris van Boschhuijsen, een pijl afschoot op het huis van een van de Kabeljauwse voormannen in de stad. De volgende dag vonden er opnieuw hevige gevechten plaats in de stad, waarbij de Hoeken het onderspit delfden. In totaal werden en ruim 130 Hoeken bestraft en gevangen genomen. Van der Belle kwam er met een verbanning van af, maar Jan Danelszn. kreeg de doodstraf.²⁷ Leiden werd daarna weer een Kabeljauws bastion, waar de ex-schout Floris van Boschhuijsen zich voorlopig niet meer waagde.²⁸

c) conflicten en provocaties

Waarschijnlijk maakte de algemene amnestie die Philips de Goede op 10 augustus 1449 voor de betrokkenen bij de Leidse onlusten afkondigde ook de terugkeer van Floris van Boschhuijsen mogelijk en kon hij in 1450 weer aan de vroedschapsvergaderingen deelnemen.²⁹ Dat de verhoudingen met de grafelijkheid zich weer genormaliseerd hadden, blijkt uit het feit dat Floris met zijn stadsgenoot Ewout van der Goude in 1449 de tol te Grevelingen in pacht kon nemen. Al spoedig werd duidelijk dat Van Boschhuijsen deze positie benutte om de Leidse wolhandel en lakennijverheid te dwarsbomen.³⁰ De Leidse

²⁶ R.W.G. Lombarts, L.J. van Soest-Zuurdeeg en H.W. van Soest, *Memoriale T uit de Almarie van Bourgonje, 1445-1448 (1453)* (Algemeen Rijksarchief Publikatiereeks nummer 2) (Den Haag 1996), 16-18 nrs. 18 en 20.

²⁷ Ibidem, 26-28, nr.39.

²⁸ In 1446 kocht hij van Jan van der Marck, heer van Aremberg, het kasteleinschap van het slot Lummen in Limburg, dat hij echter na een jaar weer afstond. RAZH, Nassause Domeinraad. De raad en rekenkamer van Breda I, inv. 900 (regesten 1527 en 1572). Het stuk behorend bij regest 1527 is zoek. Zijn echtente Hildegonde Spruijt woonde echter in die jaren in Leiden. Op 17 mei en 1 juli 1447 speelde voor het gerecht van Leiden een geding tussen Hildegonde en jnkvr. Van den Woude betreffende de betaling van de schulden van Floris van Boschhuijsen. GAL, SA I, inv. 1188, f. 2v.

²⁹ GAL, SA I, inv. 381, ff. 9, 10 en 14v. Zie ook : Van Kan, Willem Luutgardenzn. V, 127 noot 101.

³⁰ Zie voor wat volgt: Posthumus, *Bronnen I*, 256-258, 264, 275-279.

drapeniers gebruikten namelijk Engelse wol voor de productie van lakens die zij bij de stapel in Calais aankochten en per schip vervoerden. Hun lakens verkochten zij onder andere op de markten van Bergen-op-Zoom en Antwerpen. In beide gevallen dienden de Leidse kooplieden bij Grevelingen tol te betalen, die zij echter regelmatig ontdoken. In 1450 werd duidelijk dat Van Boschhuijsen erin geslaagd was de handel in wol en lakens te blokkeren. Een delegatie van Leidse bestuurders en drapeniers deed haar beklag in Den Haag en verzocht het Hof van Holland en de landsheer de kwestie te regelen. Begin februari volgde zelfs een dagvaart van de gezamenlijke Hollandse steden om de situatie te bespreken. Diverse kooplieden reisden naar Bergen-op-Zoom, waar Van Boschhuijsen beslag had laten leggen op enkele Leidse schepen, en naar Antwerpen om de daar verzamelde kooplieden instructies te geven omtrent de terugreis naar Holland. Veel kooplieden durfden de reis niet aan en besloten in Calais te wachten tot het conflict was bijgelegd. De kanselier, hofmeester Pieter Bladelijn en hertogelijk secretaris Philips Witbrood dienden er aan te pas te komen om de zaak te regelen. Om de landsheerlijke functionarissen gunstig te stemmen ontving ieder een half puik laken, een laken van de duurste soort, van het Leidse stadsbestuur 'om of men dairmede te hulpe van hem beter gehoer crigen mochte'.³¹ In juli deden Van Boschhuijsen en Van der Goude de tol over aan de landsheerlijke vertegenwoordiger Jan Arnolphijn. De kwestie was daarmee nog niet van de baan, want Arnolphijn eiste een hogere tol dan gebruikelijk, omdat deze de achterstallige betalingen van de voorgaande tien jaar wilde recupereren. Het leidde tot de gijzelname van diverse Leidse kooplieden. Pas op 14 februari 1451 kwam een overeenkomst met betrekking tot de tol tot stand.

De provocaties van Van Boschhuijsen aan het adres van het Kabeljauwse stadsbestuur waren daarmee niet opgehouden. In 1450 diende voor het Hof van Holland een geding over de hofstede De Waard, die Floris in 1438 met toestemming van Philips de Goede aan de rand van de stadsvest had laten bouwen. Daarmee ging de hertog tegen de wens van de stad in, die met het oog op de verdediging van de stad had bepaald dat er in een straal van 50 roeden om de stadswallen niet gebouwd mocht worden. Van Boschhuijsen wist echter in 1444, tijdens het Hoekse bewind, te bewerkstelligen dat de vroedschap met de bouw instemde. De Kabeljauwen trachtten in 1450 dit besluit weer terug te draaien. Het Hof van Holland stelde de stad in het gelijk, maar Van

---

³¹ Posthumus, *Bronnen I*, 258.

Boschhuijsen weigerde de hofstede te laten slopen, hetgeen hem op een verbanning kwam te staan.³²

De ex-schout kon zich echter in de steun van de landsheer en vooral van diens zoon Karel van Charolais verheugen. Van Charolais, die in 1454 voor het eerst Holland bezocht om zich in diverse steden als opvolger van zijn vader te laten huldigen, maakte van het recht gebruik om bij een Blijde Inkomst de ballingen in zijn gevolg amnestie te verlenen. Ook Van Boschhuijsen wenste hiervan te profiteren. Leiden zocht daarop de steun van Haarlem en Delft en richtte zich tot Philips van Bourgondië om Karels voornemen te verhinderen. De hertog liet zich echter niet vermurwen, zodat Van Boschhuijsen weer in de stad kon terugkeren. In 1456 woonde hij zelfs een vroedschapsvergadering bij, waarin het stadsbestuur zich beklaagde over de hoge proceskosten die de kwestie om de hofstede De Waard met zich bracht.³³ Karel van Charolais bleef zich in de daaropvolgende jaren persoonlijk voor Van Boschhuijsen inspannen en verordonneerde in 1467 dat De Waard niet gesloopt hoefde te worden.³⁴ Zeer betekenisvol werd Floris in het jaar dat Karel zijn vader als hertog van Bourgondië en graaf van Holland opvolgde, tot burgemeester van Leiden benoemd. Bovendien maakte hij tot aan zijn dood in 1474 deel uit van de Leidse Veertigraad, het in 1449 door Philips de Goede ingestelde kiescollege, dat jaarlijks een lijst van 16 kandidaat-schepenen opstelde, waaruit de hertog of zijn vertegenwoordiger een definitieve keuze maakte.³⁵ Hij werd daardoor een van de

³² GAL, SA I, inv. 422 en 382, ff. 13v, 37 en 45v. H.A. van Oerle, *Leiden binnen en buiten de stadsvesten. De geschiedenis van de stedeboekkundige ontwikkeling binnen het Leidse rechtsgebied tot aan het einde van de gouden eeuw* (Leiden 1976), 227. Brand, *Over macht en overwicht*, 225-226. F. van Mieris, *Handvesten, privilegiën, octroyen, rechten en vrijheden [...] der stad Leyden* (Leiden 1759), 795-798.

³³ J.G. Smit. *Vorst en onderdaan. Studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen* (Leuven 1995), 280-282. GAL, SA I, inv. 381, f. 53-53v.

³⁴ Van Oerle, *Leiden binnen en buiten de stadsvesten*, 227. Van Mieris, *Handvesten*, 96. W. Paravicini [Hrsg], *Der Briefwechsel Karls des Kühnen (1433-1477) Inventar. Teil 1* (Kieler Werkstücken, Reihe D. Beiträge zur europäischen Geschichte des späten Mittelalters 4) (Frankfurt 1995), 129. Henri Stein, *Catalogue des actes de Charles le Téméraire (1467-1477)* [bearbeitet von Sonja Dünnebeil] (Instrumenta herausgegeben vom Deutschen Historischen Institut in Paris, Band 3) (Sigmaringen 1999), 732 nr. 2978; 733, nr. 2985. Pas na dood van Floris kwam er een overeenkomst met de stad tot stand en werd de hofstede afgebroken.

³⁵ M.J. van Gent, 'De Hoekse factie in Leiden circa 1445-1490. Het verhaal van de verliezers', in: Marsilje, *Bloedwraak*, 122-140, aldaar 125-126. Brand, *Over*

weinige Hoeksgezinden in het kiescollege dat van het begin af aan door de Kabeljauwen werd gedomineerd.

d) in dienst van Elisabeth van Görlitz

De vraag dringt zich op, waarom een recalcitrant stadsbestuurder als Floris van Boschhuijsen, die zich als schout van Leiden en vertegenwoordiger van de landsheer dusdanig misdroeg dat zijn ontslag onvermijdelijk was, hetgeen op zijn beurt zijn verwanten ertoe aanzette een opstand te ontketenen en die er tenslotte niet voor terugdeinsde om de stad Leiden langdurig te provoceren, openlijk door Philips de Goede en zijn zoon werd ondersteund. Een deel van de verklaring moet gezocht worden in de vooraanstaande rol die Floris van Boschhuijsen speelde bij het tot stand komen van het verdrag van Hesdin in 1441, dat de overdracht van Luxemburg en Chiny aan hertog Philips regelde.

Luxemburg vormde samen met het graafschap Chiny en de avouerie 'Elzas' de bruidschat die de Duitse keizer aan Elisabeth van Görlitz ter gelegenheid van haar huwelijk met Antoon van Brabant had opgedragen. Na de dood van de Bourgondiër huwde zij in 1419 Jan van Beieren, die zich terstond als heer van Luxemburg liet huldigen en zijn echtgenote als douarie enige domeinen in het graafschap Holland toewees. Na diens overlijden in 1425 bleef Elisabeth kinderloos achter, waarop haar neef Philips de Goede zich als erfgenaam opwierp. In 1435 greep Philips zijn kans om zijn diep in de schulden stekende tante onder druk te zetten en kreeg haar zover dat zij beloofde haar rechten op Luxemburg en haar overige gebieden aan hem af te staan. Een burgeroorlog in Luxemburg tussen voor- en tegenstanders van Bourgondië verhinderden vooralsnog dat deze overeenkomst tot uitvoer werd gebracht.³⁶

Op 1 mei 1441 zag de nog steeds in financiële nood verkerende Elisabeth zich gedwongen om Luxemburg aan de aartsbisschop van Trier te verkopen. De waakzame Philips knoopte daarop onderhandelingen aan met Elisabeth en slaagde erin de kwestie alsnog in zijn voordeel om te buigen. De hertog trof aan de onderhandelingstafel Floris van Boschhuijsen tegenover zich, die op onbekende datum in dienst was getreden van Elisabeth van Görlitz en

---

macht en overwicht, Bijlagen 3a en 4. Zie ook: Marsilje, *Het financiële beleid*, 331-332.

³⁶ R. Vaughan, *Philip the Good. The apogee of Burgundy* (Londen 1970), 377. P. Bonenfant, *Philippe le Bon. Sa politique, son action. Études présentées par A.-M. Bonenfant-Feytmans* (Parijs/Brussel 1996), 63.

voor haar het ambt van prevoost van Ivoix waarnam. Van Boschhuijsen, die de hertogin destijds, als kamerling van Jan van Beieren, kennelijk van zijn kwaliteiten had overtuigd, kreeg op 12 september 1441 de volledige volmacht om met de Bourgondische hertog een overeenkomst te sluiten die tot de overdracht van Luxemburg en de betaling van Elisabeths douarie in Brabant en Holland zou leiden. De besprekingen tussen de hertog en Van Boschhuijsen leidden op 4 oktober 1441 tot het verdrag van Hesdin, dat de overdracht van Luxemburg bezegelde.³⁷ De hertogin werd een jaarlijkse rente van 7000 Rijngulden toegekend die gedeeltelijk in Keulen betaald moesten worden en deels uit renten op grafelijke domeinen in Holland, Brabant en Henegouwen bestond.

De overeenkomst, die de handtekening draagt van Van Boschhuijsen, hield echter geen rekening met het feit dat ook de nakomelingen van de Duitse keizer Sigismund rechten op Luxemburg konden laten gelden. In 1439 waren deze rechten overgedragen op Anna, de kleindochter van de vier jaar eerder overleden keizer Sigismund, die leenheer over Luxemburg was. Haar echtgenoot Willem van Saksen, die zich gesteund wist door de meerderheid van de Luxemburgse adel en de steden Luxemburg en Thionville, trachtte gewapenderhand het erfdeel van zijn echtgenote in te palmen. Na vruchteloze onderhandelingen, besloot Philips in de herfst van 1443 tot een militaire campagne die leidde tot de spectaculaire inname van Thionville en de stad Luxemburg. Op 29 december slaagde Philips erin Willem van Saksen het verdrag van Münster op te dringen, waarin deze afzag van zijn rechten op Luxemburg.³⁸ Twee weken later, op 12 januari 1444 ratificeerde ook Elisabeth van Görlitz deze overeenkomst. De getuigenlijst van de oorkonde noemt onder andere Floris van Boschhuijsen, die ditmaal expliciet werd vermeld als schout

³⁷ H. Beaune, J d'Arbaumont [éds.], *Mémoires d'Olivier de la Marche, maître d'hôtel et capitaine de gardes de Charles le Téméraire* 4 Vol. (Parijs 1883-1888), I. 5-6, noot 2. A. Verkooren, *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg*, 5 Vol. (Brussel 1914-192), IV 241-243. Vaughan, *Philip the Good*, 278. De volmacht en het verdrag van Hesdin zijn uitgegeven in: *Publications de la société d'histoire de Luxembourg* 38 (VI) (1873), 57-58. Floris van Boschhuijsen wordt opnieuw genoemd in een eerste bevestiging van het verdrag van Hesdin d.d. 11 januari 1442, in een instructie van februari 1442 en in een tweede bevestiging van het verdrag door Elisabeth van Görlitz daterend van 28 maart 1442. Verkooren, *Inventaire* IV, 242-243, 248-249, 251-252.

³⁸ Bonenfant, *Philippe le Bon*, 64

van Leiden en als raad en *maitre de requetes* van het *hôtel* van de moegestreden gravin.³⁹

Zijn optreden voor Elisabeth van Görlitz en zijn rol in de voor Philips zo gunstig uitpakkende besprekingen te Hesdin, leverde hem vanzelfsprekend de erkentelijkheid van de Bourgondiërs op. Zijn benoeming tot schout zal de hertog tegen deze achtergrond niet onwelgevallig zijn geweest. Echter, de weerstanden die het beleid van de stadhouder ocriep en het feit dat Floris als schout zijn boekje te buiten ging, maakten Van Boschhuijsen tot een ongeschikte representant van de Bourgondische politiek en hadden zowel in de stad als in de raad zijn ontslag tot gevolg.⁴⁰ Niettemin bleef hij in de gunst van de hertog en van diens tante Elisabeth van Görlitz. Tijdens de periode dat ex-schout zich niet in Leiden vertoonde, was hij nog steeds in dienst van laatstgenoemde en inde in 1448 en 1449 in Brugge de haar toekomende jaarlijkse lijfrenten.⁴¹

3. Jan van Boschhuijsen, *sommelier de corps* van Karel de Stoute

a) *positie aan het hof*

Dat Floris niet uit de hertogelijke gratie raakte, was ongetwijfeld mede te danken aan het feit dat zijn oudste zoon Jan was opgenomen aan het hof van Philips de Goede en carrière maakte in de *hôtels* van Isabella van Portugal en haar zoon Karel van Charolais. De vroegste vermelding van Jan van Boschhuijsen als hoveling stamt uit de *Mémoires* van Olivier de La Marche. Uit zijn relaas over de oorlog tegen de Gentenaren, blijkt dat hij als page aan het hof van Philips de Goede was opgevoed en in 1452 deelnam aan de verdediging van Aalst.⁴² Over zijn eerste jaren aan het hof is niets bekend, maar men kan zich afvragen of hij deel uitmaakte van de grote groep jonge edelen die aan het hof van Isabella samen met Karel van Charolais werden opgevoed. Olivier de la Marche noemt in dat verband slechts de namen van Jean de la Trémoille, Philippe de Croy, Guy

³⁹ De functie van raad en *maitre de requetes* van het *hôtel* van Elisabeth van Görlitz oefende hij met Gerard van Walraven uit. Verkooren, *Inventaire IV*, 275. *Publications [...] de Luxembourg*, 39 (VII), 9. Floris' functioneren in het *hôtel* van Elisabeth zal hem ertoe gedwongen hebben regelmatig een beroep te doen op zijn substituu-schout in Leiden. De machtspositie van zijn neef Willem van der Belle was dus zeer reëel en verklaart zijn oppositie tegen de benoeming van een Kabeljauwse schout.

⁴⁰ Damen, *De Raad* volgens Rosa, 39.

⁴¹ Verkooren, *Inventaire IV*, 301-302.

⁴² Beaune, *Mémoires II*, 287.

de Brimeu, Charles de Ternant, Philippe de Crèvecoeur, Philippe de Wavrin en 'moult d'autres'. Karel de Stoute rekruteerde uit deze groep van *gentilz hommes* zijn vertrouwelingen en het is verleidelijk om ook Jan van Boschhuijsen, die in een ander verband door Chastellain als een 'homme fort privé' van hertog Karel werd genoemd, hiertoe te rekenen. Het blijft echter speculatie want Jan komt niet voor hofordonnantie van 1449 noch wordt hij in de gagenecroes van de jaren vóór 1450 vermeld, terwijl de pages aan het hof toch dagelijks 3s. ontvingen en de vaste kern van 'gentilz hommes' sedert 1447 in het gecombineerde *hôtel* van Isabella van Portugal en haar zoon Jan dienden.⁴³

Pas vanaf 21 februari 1454 komt Jan van Boschhuijsen in de gagenecroes voor. Als kamerdienaar ontving hij dagelijks een gage van 12s.; het equivalent voor het onderhoud van twee paarden en een knecht.⁴⁴ Zijn plaats in de gagelijsten verraadt dat hij deel uitmaakte van de vaste entourage van Karel van Charolais. Dit wordt bevestigd in een brief van 26 juli 1454 waarin de erfprins, die op dat moment het bestuur in Vlaanderen voor zijn vader waarnam, zijn kamerdienaar Jan van Boschhuijsen opdracht gaf om in Gent 'de réunir en un seul endroit de la ville des jeux differents afin que les six gardes de jeux puissent arrêter plus facilement de contrevenants'.⁴⁵ De maatregel was een direct uitvloeisel van de Gentse opstand die in 1453 bij Gavere werd neergeslagen.⁴⁶ De functie van kamerdienaar had Jan van Boschhuijsen waarschijnlijk aan zijn schoonvader Jean de Tourneur, *sommelier de corps* van Karel de Stoute, te danken. Familiebanden waren immers van groot belang aan het Bourgondische hof en vormden, zoals Monique Sommé met betrekking tot het *hôtel* van Isabella van Portugal aantoonde, een belangrijk integratiemechanisme.⁴⁷ Jan huwde Agnes de Tourneur, die in juli 1457 in Brussel woonde en daar beviel van hun

⁴³ H. Kruse, *Hof, Amt und Gagen. Die tägliche Gagenlisten des burgundischen Hofes (1430-1467) und der erste Hofstaat Karls des Kühnen (1456)* (Bonn 1996), 181. Ph. Contamine [éd], *Commynes. Mémoires* (Parijs 1994), 134.

⁴⁴ Archives Départementales du Nord (verder ADN), inv. B 3418, nr. 116.651.

⁴⁵ P. van Duyse, E. de Busscher, *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand* (Gent 1867), 218 nr. 618. Met dank aan H. Kruse.

⁴⁶ M. Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384-1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces* (Verhandelingen van de Koninklijke Akademie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, Jaargang 52 nr. 133) (Brussel 1990), 226-235.

⁴⁷ Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 40-41. M. Sommé, *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne. Une femme au pouvoir au XVe siècle* (Lille 1998), 262-294.

eerste zoon. Een jaar later wordt Agnes, die de familienaam van haar echtgenoot had overgenomen, in de hofordonnantie van Isabella van Bourbon, de echtgenote van de erfprins, vermeld als *femme de chambre* met een gage van 3s.⁴⁸

In de eerste weken van februari 1456 werd het *hôtel* van Karel de Stoute losgemaakt van dat van zijn moeder, die enkele maanden eerder te kennen had gegeven, dat zij zich wilde terugrekken uit het veeleisende hofleven.⁴⁹ Vanaf 27 februari 1456 wordt Jan van Boschhuijsen als *sommelier de corps* van de erfprins met een gage van 12s. in de *écroes* vermeld. Zijn schoonvader Jan de Tourneur ontving als eerste *sommelier de corps* van Charolais dagelijks 18s.⁵⁰ Ook na de machtovername door Karel de Stoute in 1467, bleef Van Boschhuijsen als *sommelier* en kamerdienaar aan diens *hôtel* verbonden.⁵¹ Waarschijnlijk na het overlijden van zijn schoonvader klom hij op tot eerste *sommelier* en ontving volgens de hofordonnantie van 1474 in die functie een dagelijkse gage van 18s.⁵² Hij bekleedde daarmee een vertrouwensfunctie, want de eerste *sommelier* was persoonlijk verantwoordelijk voor de logies van de hertog. Het ambt was een van de weinige dat niet door functionarissen werd waargenomen, die elkaar in een driemaandelijks of halfjaarlijks ritme op toerbeurt afwisselden.⁵³ Van Boschhuijsen was dus in voltijdse dienst en verkeerde, althans op papier, voortdurend in de onmiddellijke omgeving van de hertog.

⁴⁸ ADN, inv. B 3375 (Hofordonnantie 1458), f. 2; inv. B. 3661, f. 57v.

⁴⁹ Kruse, *Hof, Amt und Gagen*, 193-208. Somme, *Isabelle de Portugal*, 162-288; in het bijzonder voor Jan van Boschhuijsen: 276.

⁵⁰ Zijn schoonvader bekleedde hetzelfde ambt, maar ontving een gage van 18s. Kruse, *Hof, Amt und Gagen*, 219, 255.

⁵¹ In de eerste rekening van de argentier Guilbert de Ruple wordt Jan van Boschhuijsen als 'valet de chambre de mondit seigneur' vermeld. Jean le Tourneur komt steevast als 'sommelier de corps' voor. ADN, inv. B 2068 (Compte de l'argentier Guilbert de Ruple 1468), ff. 43v, 62 en 235v. Vergelijk: Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 40-41 en Van Kan, Willem Luutgardenzn. V, 133-134.

⁵² Zijn schoonvader was op dat moment kennelijk overleden, want de ordonnantie maakt alleen melding van diens gelijknamige zoon Jean, die aanvankelijk de hertog als kamerdienaar en sedert 1 februari 1475 als *sommelier de corps ordinaire* diende. Bibliothèque Nationale de Paris (verder: BNP), ms. fr. 3867 (Hofordonnantie van 1474), f. 33v.

⁵³ Het rouleren van de ambten werd benut om zoveel mogelijk leden van de bestuurlijke elites in de hofhouding te integreren. W. Paravicini, 'The court of the dukes of Burgundy. A model for Europe?', in: R.G. Asch, A.M. Birke, [eds.], *Princes, patronage and mobility. The court at the beginning of the modern age c. 1450-1650* (Londen 1991), 69-102, aldaar 78-80.

Zoals Kruse in een ander verband opmerkte, moeten de gages niet opgevat worden als lonen maar als onkostenvergoedingen voor het levensonderhoud van de officier en zijn knechten en voor het stallen van de paarden.⁵⁴ Bovendien kregen de *sommeliers de corps* volgens de hofordonnantie van 1474:

‘par dessus leur ditz gage ordinaires un plat de viande fourni, ascavoir: au disner, au jour de chair d’une pièce de bouef, un costé de mouton, un poutaille boullie, poutagerie, petis patez, deux pieces de gros rost, de poulaillies et un connin. Aus souper deux pièces de grost rost, de poulaillies, un connin ou pedrix, deux voulailles, un chappon, un poulet en paste, deux douzaines et demy de petits pains blanc et une douzaine et de demi petitiz biz et [...] lotz de vin pous chascun jour, y comprins un lot de vin pour ledit chef a son coucher⁵⁵.

De aantrekkelijkheid van een functie aan het hof lag niet alleen in het feit dat de hertog de kosten droeg van het dagelijks onderhoud van zijn personeel. De gagen werden aangevuld met allerlei vergoedingen en geschenken, terwijl sommigen daarnaast een vast pensioen ontvingen. Jan van Boschhuijsen kreeg bijvoorbeeld in 1456-1457 20 écus voor een dienstreis, 20 leeuwen voor de aankoop van een paard en kreeg 6 écus voor kledinggeld overgemaakt. Drinkgeld dat hij had voorgeschoten, werd hem terugbetaald. Bovendien ontving zijn vrouw ter gelegenheid van de geboorte van hun zoon een wijngeschenk van de hertog. Enkele maanden later, in 1458 ontving Van Boschhuijsen geschenk van 55 lb. 13s. ter gelegenheid van de doop van zijn zoon die de naam Philips kreeg en ongetwijfeld naar de hertog van Bourgondië werd vernoemd.⁵⁶

De geschenkcultuur bereikte aan het hof grote hoogte en werd door de hertogen gebruikt om hun personeel nauwer aan zich te binden, hen te

⁵⁴ Kruse, *Hof, Amt und Gagen*, 42. Zie voor de koopkracht van de gages die onveranderlijk 3s. per te verzorgen ‘bouche’ bedroegen: W. Blockmans, A. Janse, H. Kruse, R. Stein, ‘From territorial courts to one residence. The Low Countries in the late middle ages’, in: M. Aymard, M.A. Romani [eds.], *La cour comme institution économique* (Parijs 1998), 22.

⁵⁵ BNP, ms. fr. 3867 (Hofordonnantie van 1474), f. 33.

⁵⁶ ADN, inv. B 3681, f. 57v. Kruse, *Hof, Amt und Gagen*, 255, 260. W. Paravicini, *Guy de Brimeu. Der burgundische Staat und seine adlige Führungsschicht unter Karl dem Kühnen* (Pariser Historische Studien 12) (Bonn, 1975), 413 noot 58a.

belonen voor bewezen diensten, en hen voor de toekomst aan zich te verplichten. Het was een vorm van communicatie tussen de vorst en zijn dienaren, gebaseerd op wederkerigheid met de bedoeling om de relaties te onderhouden en de band van trouw te versterken.⁵⁷ Dergelijke geschenken konden zeer omvangrijk zijn. Voor het huwelijk van zijn dochter Belle, die in 1473 Jacob van St.-Aldegonde huwde, kreeg Jan van Boschhuijsen als 'avancement dudit mariage' de som van 742 lb. 20s. Het trouwfeest werd aan het hof, dat zich toen in Valenciennes ophield, gevierd door de hertog die 'soupa en banquet avec madame sa compagne ou se faisoient les nopces de Belquin de Bouseusze'.⁵⁸

Onlangs gaf Paravicini aan dat de steden regelmatig werden aangeschreven om ter gelegenheid van het huwelijk van een hoog hertogelijk ambtenaar, die zich voor de betreffende stad had ingezet, een passend geschenk en een delegatie te sturen.⁵⁹ Dat een huwelijk van een vertrouweling van de hertog een uitstekend moment was om het principe van dienst en wederdienst tot uitdrukking te laten komen, spreekt duidelijk uit een brief die kanselier Guillaume Hugonet ter gelegenheid van het tweede huwelijk van Jan van Boschhuijsen in 1476 aan de stad Mechelen stuurde. Zonder veel omhaal drong de kanselier er op aan dat de stad een delegatie naar het huwelijksfeest behoorde te sturen 'tant pour amour de moy que pour aucunement le (Jan van Boschhuijsen) remunerer du plaisir qu'il fit a icelle ville'. Van Boschhuijsen had zich, zo laat Hugonet in zijn brief doorschemeren, immers zijn invloed aangewend in een kwestie 'parlant de la loy dont il eust eu bon prouffit de ceux qui l'en avoient requis'.⁶⁰ Minstens zo revelerend is een post in de Leidse stadsrekening van 1467, waaruit blijkt dat de magistraat gehoor geeft aan een

⁵⁷ Zie in dat verband o.m. Blockmans, *Corruptie*, 235, 244. Alain Guery, 'Le roi dépensier. Le don, la contrainte, et l'origine du système financier de la monarchie française d'Ancien Régime', in: *Annales E.S.C.* 39 (1984), 1241-1269, aldaar 1242-1244.

⁵⁸ ADN, inv. B 19, 561. Met dank aan W. Paravicini. In 1478 deed de Grote Raad van Mechelen een uitspraak in een geschil tussen Jacob van Glymes, heer van St. Aldegonde en diens schoonvader Jan van Boschhuijsen met betrekking tot de uitkering van de huwelijksgift van zijn dochter Isabella. Gemeente Archief Den Haag (verder GADH), Fundatie Renswoude, inv. 2034. Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 44.

⁵⁹ W. Paravicini, 'Invitations au mariage. Pratique sociale, abus de pouvoir, intérêt de l'État à la cour des ducs de Bourgogne au XVe siècle', *Académie des Inscriptions et Belles Lettres. Comptes rendus der scéances* (1995), 687-716.

⁶⁰ Ibidem, 692 en noot 29. P.-J. Van Doren, *Inventaire des archives de la ville de Malines* t.3 (Mechelen 1865), 227 nr. CCLXVIII.

persoonlijke uitnodiging Jan van Boschhuijsen, ‘ter eere van zijnre feeste ende hilike van der stede wegen van Leyden tot sinre brulofte comen ende sende woude’. De vroedschap besloot Hüge van Zwiéten naar de feestelijkheden te sturen en twee zilveren kannen te schenken, aangezien ‘die voirs. Jan van Boschhuijsen der stede tot andere tijden goede dienste voer mijn genadigen heer gedaen heeft en de noch wel doen mag ende soe hij een poorter van der stede is, daer bij dat die stede voir mijn genadigen heer wel geholpen ende gevordert mach worden of sij te doen hadde’. Inclusief de reis, kostte dit geschenk de stad ruim 115 lb.⁶¹

De bedoelingen achter dergelijke ‘invitations de mariage’ zijn duidelijk. De uitwisseling van geschenken en uitnodigingen was de olie die de relaties tussen hof en stad soepeler deden verlopen. Vanuit het oogpunt van de hertog bevorderde de praktijk van *don et invitation* de integratie van de verschillende machtsgebieden in de wordende staat. Het is niet toevallig dat de hertog zich bij voorkeur tot de steden richtte, want daar lagen de weerstanden tegen de centralisatiepolitiek het hoogst opgehoopt. Een uitnodiging, gericht aan een stedelijke afvaardiging om aan het hof een huwelijk bij te wonen, was een uitstekende gelegenheid om de onderdanen onder de indruk te brengen van de macht en pracht van het Bourgondische hof. De stedelijke magistraten gaven aan dergelijke oproepen gehoor om de goede relaties met hun bemiddelaars aan het hof te onderhouden, die zoals uit de goed bestudeerde voorbeelden van Lille, St. Omaars, Gent en Leiden bekend is, werden ingeschakeld om de stedelijke autonomie tegen het doorslaan van de staatsmacht te beschermen.⁶² Als *sommelier de corps* van Karel de Stoute had Jan van Boschhuijsen voortdurend toegang tot de hertog en was derhalve een goed geplaatste tussenpersoon. Behalve voor Mechelen, waar Van Boschhuijsen overigens in 1476 woonde, moet dit eveneens voor de steden Brussel en Gent duidelijk zijn geweest, want ook zij maakten giften over voor de bruiloft, die op 22 maart 1476 te St. Joost

⁶¹ GAL, SA I, inv. 552 (Blaffert 1476), f. 154v.

⁶² M. Boone, ‘Dons et pots-de-vin., aspects de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la période bourguignonne’, *Revue du Nord* 70 (1988), 471-487. A. Derville, ‘Pots-de-vin, cadeaux, racket, patronage. Essai sur les mécanismes de décision dans l’État bourguignon’, *Revue du Nord* 56 (1974), 341-364. Idem, ‘Les pots-de-vin dans le dernier tiers de XVe siècle (d’après les comptes de Lille et de Saint-Omer)’, in: Blockmans, 1477, 449-471. Brand, *Over macht en overwicht*, 126-139.

ten Hoede bij Brussel plaats zou vinden.⁶³ Mogelijk trouwde de *sommelier de corps* daar Margaretha, een bastaard dochter van Jan van Bourgondië, de bisschop van Kamerijk.⁶⁴

b) bestuursfuncties in Holland

Zoals zo vele vertrouwelingen in het *hôtel* van Karel de Stoute, werd Jan van Boschhuijsen ingeschakeld bij het landsheerlijk bestuur. Gezien zijn afkomst ligt het voor de hand dat Karel zijn *sommelier* vooral in Holland inzette. Als graaf van Charolais had hij al vroeg zijn voorkeur voor Holland laten blijken. In 1454 liet hij zich daar, zoals reeds bleek, als toekomstige erfopvolger van zijn vader in de Hollandse steden inhuldigen. Tijdens het conflict met zijn vader verbleef de erfprins langdurig in het graafschap, terwijl zijn echtgenoot Isabella de Bourbon er vanaf 1463 tot kort voor haar dood in september 1465 nagenoeg voortdurend resideerde. Karels voorkeur voor Holland had wellicht te maken met de rijkdom van de Hollandse steden en werd nog versterkt nadat zijn vader hem er strategisch gelegen bezittingen toewees. In 1459 verkreeg Charolais de heerlijkheden Putten, Strijen en Gooiland, waar de vestingstad Naarden en het belangrijke Muiderslot lagen, en het land van Arkel met de stad Gorinchem als apanage. In 1461 en 1462 werden hieraan de Arkelse lenen Half-Asperen en Heulekom toegevoegd. Met uitzondering van Putten en Strijen, ging het om domeinen in het uiterst delicate grensgebied met het bisdom Utrecht. Vooral Gorinchem was vanuit militair oogpunt een uiterst belangrijk bolwerk, dat Karel dan ook spoedig liet versterken en ombouwen tot een garnizoenstad.⁶⁵ Mr. Anthonis Michielszn. van Eversdijk die reeds een langdurige carrière in dienst van Philips de Goede achter de rug had, werd de stadhouder van de erfprins in zijn Hollandse apanages.⁶⁶ Jan van Boschhuijsen viel in 1459 jaar het

⁶³ De stad Gent maakte voor de gelegenheid op 22 september 1476 het bedrag van 3 lb. gr. over. Brussel had voor het huwelijk 40 postulaatgulden over. Stads Archief Gent, Serie 400 nr. 25 Stadsrekening 1476-1477 f. 19. Algemeen Rijks Archief Brussel, Chambre des Comptes 41263 (Stadsrekening 1475-1476), f. 156. Met dank aan W. Paravicini, die een editie van de uitnodigingen van de huwelijken van hooggeplaatste hertogelijke functionarissen voorbereidt.

⁶⁴ Zie hiervoor: Beaune, *Mémoires* IV, 212 en de daar vermelde literatuur.

⁶⁵ P.A. Meilink, 'Holland en het conflict tusschen Philips de Goede en zijn zoon van 1463/64', *Bijdragen voor Vaderlandse geschiedenis en Oudheidkunde* 7e reeks 5 (1935), 129-152, aldaar 133-135. Van Gent, *Pertijelike saken*, 76, 80, 88.

⁶⁶ Tussen 1435 en 1444 was hij secretaris van de hertog. In 1446 volgde zijn benoeming tot rentmeester van Holland, een functie die hij tot 1451 waarnam,

baljuwschap van Putten en Strijen toe.⁶⁷ Het was de eerste van indrukwekkende reeks benoemingen in Holland die hem en zijn familie van een tot dan toe ongekende machtspositie in Holland verzekerde.

De *sommelier* werd op 20 februari 1466 belast met het baljuwschap, het dijkgraafschap, de functie van schout 'et tous autres offices nécessaires au reget de mer' in Middelharnis.⁶⁸ Op 20 december 1467 volgde 'pour les bons et loyaux services' aan de hertog zijn benoeming tot baljuw, kapitein en kastelein van Woerden, dat evenals Gorinchem op de grens met Utrecht lag. Zoals zijn rekening uit het jaar 1468-1469 uitwijst, oefende hij er ook het ambt van rentmeester uit. Deze cumulatie van functies leidde ertoe dat Van Boschhuijsen de supervisie over zowel de rechtspraak als het geldelijk beheer, de militaire organisatie en de waterhuishouding in Woerden en omgeving uitoefende.⁶⁹ Op 28 januari 1471 wees Karel de Stoute deze ambten echter toe Guy de Brimeu, een andere vertrouweling van de hertog, vanwege het feit dat hij zijn *sommelier* in de gevangenis had laten werpen. Over de redenen van zijn arrestatie tasten we echter in het duister. Of De Brimeu het ambt ooit uitoefende, valt te betwijfelen daar op 1 maart 1478 Van Boschhuijsen op eigen verzoek continuering in het ambt afwees.⁷⁰

Van Boschhuijsen moet al spoedig gerehabiliteerd zijn, want in 1472 was hij betrokken bij de bestraffing van Zierikzee. Op 20 november was er in de Zeeuwse stad een oproer uitgebroken, nadat tijdens de onderhandelingen met

en werd hij opgenomen in de Raad te Den Haag. In 1462 behoorde hij tot de raadsleden van Karel van Charolais. Ibidem, 134-135.

⁶⁷ Het baljuwschap was na het overlijden op 6 februari 1459 van Jacob, heer van Gaasbeek vrijgekomen. Jan van Boschhuijsen werd op 23 augustus daaropvolgend in het ambt benoemd. RAZH, Rekenkamer, Registers, inv. 490, f. 84-85; Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3323-3325 (ongefolieerd).

⁶⁸ J. Vannérus, *Inventaire des archives de l'abbaye Saint-Michel à Anvers, reposant aux Archives de l'État en cette ville* (Analectes de l'Ordre de Prémontré, 8/9) (z.pl. 1912-13), 23 nr. LVIII.

⁶⁹ RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 1871 (ongefolieerd). Hij pachtte het ambt voor 12 lb. 10s. gr. per jaar, evenveel als zijn voorganger Huge van Zwieten. Van Boschhuijsen diende Van Zwieten een reces van 297 lb. 10 s. 4d. gr. uit te keren. Brand, *Over macht en overwicht*, 233.

⁷⁰ Dünnebeil, *Stein. Catalogue*, 245 nr. 1017. Paravicini, *Guy de Brimeu*, 92-93, 413 noot 58a. RAZH, Rekenkamer, Registers, inv. 491 (Register van commissies sedert 1477), f. 84; Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3971 vóór f. 1. Het terugtreden van Van Boschhuijsen werd pas op 29 augustus 1479 officieel bevestigd. Van Wassenaar was getuige zijn rekening echter sedert 1 maart 1478 in functie. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen. inv. 3972, f. 1-1v.

landsheerlijke commissarissen over de omslag van de drie-jaarlijkse bedde enkele woedende burgers voor de ogen van de burgemeesters de afgevaardigden van de hertog ombrachten.⁷¹ De bestraffing van het opstandige Zierikzee paste in de lijn van de hertogelijke politiek om weerbarstige bastions te slechten. Karels meedogenloze optreden in Luik in 1468 is hiervan wel het brutaalste voorbeeld.⁷² Ten aanzien van de Zeeuwse stad was de hertog milder. De stadspoorten van Zierikzee werden gesloopt, er werd een Bourgondisch garnizoen in de stad gelegerd en 12 oproerlingen kregen de doodstraf. Voorts kwam de stad onder curatele te staan, waarbij de belangrijkste bestuurders werden vervangen. De baljuw van Zierikzee Jan Jacobszn. van Noortgouwen moest op 9 april 1473 zijn functie afstaan aan Jan van Boschhuijsen, die het ambt tot 1476 uitoefende.

Duidelijk is dat door deze cumulatie van functies Van Boschhuijsen een machtig man was in Holland, die als vertrouweling van de hertog voortdurend nieuwe ambten aan zich wist te trekken. Zo werd hij in 1469 benoemd tot portier van de Binnenste Poort van het Hof te Den Haag, een functie die hij vanzelfsprekend nooit zelf uitoefende. Vanwege het feit dat de Hollandse steden ieder jaar op Oudjaar de portiers in Den Haag aantrekkelijke geschenken en bedragen overmaakten, was de functie echter zeer lucratief. In 1474 werd hij ook nog waardijn van de munt in Holland, Zeeland en West-Friesland⁷³. Ook de toekenning van het dijkgraafschap van de Alblasserwaard en het schoutambt van Nieuweland in West-Friesland, dat hem onmiddellijk na de dood van Philips de Goede in 1467 door zijn broodheer werd vergund, moet als een blijk van vertrouwen worden opgevat. Er ontstonden al vrij snel moeilijkheden rond de laatste aanstelling, die samenhangen met het systeem van verpachting van nagenoeg alle functies die in naam van de hertog in Holland werden waargenomen.⁷⁴ De pacht die voor een ambt neergelegd moest worden, had het

---

⁷¹ Zie voor wat volgt: Van Gent, *Pertijelike saken*, 114-115.

⁷² M. Boone, 'Destroying and Reconstructing the City. The Inculcation and Arrogation of Princely Power in the Burgundian-Habsburg Netherlands (14th-16th Century)', in: M. Gosman, A. Vanderjagt & J. Veenstra, *The Propagation of Power in the Medieval West. Selected Proceedings of the International Conference, Groningen 20-23 November 1996* (Groningen 1997), 1-33, aldaar 19-29.

⁷³ Van Kan, Willem Luutgardenzn V, 134. Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 41.

⁷⁴ Karel de Stoute viel daarbij bij voorkeur terug op vertrouwelingen uit zijn eigen *hôtel*, in de bronnen omschreven als 'dienres van gagen' zodat in Holland een aantal buitenlanders op regionaal en lokaal niveau een bestuursfunctie

karakter van een lening aan de hertog, die de nieuwe pachtsom gebruikte om zijn schulden aan eerdere ambtsdragers af te betalen. Het kwam echter veelvuldiger voor dat de hertog dit ambt nog verder belastte door bij zijn baljuws en schouten additionele leningen aan te gaan. Om de oplopende schulden af te kunnen betalen, verbond de hertog aan de pacht van de bestuursambten de voorwaarde dat de nieuwe ambtsbekleder ook deze schulden, het zogenaamde *reces*, aan zijn voorganger diende te voldoen. De pachtprizen rezen daardoor al spoedig de pan uit en brachten de ambtenaren in conflict met hun voorgangers. Zo waren er in 1445 moeilijkheden ontstaan tussen Floris van Boschhuijsen en de nieuwe Leidse schout Simon Vrederick Willemszn. Slechts na een geding voor het Hof van Holland kreeg Floris de som van 2190 lb. van 40 gr. van zijn opvolger los.⁷⁵ Ook Jan van Boschhuijsen werd met de zwakheden van dit systeem geconfronteerd toen Soier Soierszn. hem voor het Hof van Holland, overigens vergeefs, het ambt betwistte omdat hij nog steeds niet was voldaan voor het *reces*, dat diens opvolger Touw Hendrikszn. hem schuldig was.⁷⁶

Als hooggeplaatst ambtsdrager in voltijdse dienst in het *hôtel* van de hertog, was Van Boschhuijsen gedwongen om zijn functies in Holland door plaatsvervangers waar te laten nemen.⁷⁷ Zijn verwanten profiteerden in hoge mate van deze omstandigheid. Kort na zijn benoeming in Putten en Strijen droeg Jan van Boschhuijsen zijn vader Floris als diens plaatsvervanger voor. De carrière van de ex-schout van Leiden kreeg daardoor nieuwe impulsen. Niet alleen werd hij in een patentbrief op 8 oktober 1459 met het baljuwschap belast; een tweede brief bevatte zijn benoeming tot Raad van Holland zonder wedde,

---

uitoefenden. Volgens een mandement van 19 juni 1460 werd Jan Rodrigues, 'jonker van den koken' schout van Poortugaal, Cornelis Finet, 'dienne in den cokene' schout van Putte, Jean de le Doyere, 'fourier' schout van Westenrijk en Gytot de Pontailier 'bewaere van den eschanconerie' schout van Horendijk. Voor de afbetaling van de pacht die zij voor de ambten hadden neergeteld, werden de inkomsten uit het baljuwschap van Putten aangesproken. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3326 (ongefolieerd).

⁷⁵ Brand, *Over macht en overwicht*, 124. In de uitspraak van het Hof van Holland wordt een bedrag genoemd van 1968 *ende een halve Wilhelmus schilde ende acht Dordrechtse thuynen.... en dairtoe alsoe veel als 200 zwair nobelen van vijff Engels wegende beter zijn dan dat vierendeel van den gelde voirs.* Lombarts, *Memoriale T*, 12-13 nr. 12.

⁷⁶ RAZH, Hof van Holland, inv. 1471, f. 138-139.

⁷⁷ Het betekende niet dat de *sommelier* voortdurend afwezig was. In de eerste rekening van Floris van Boschhuijsen, blijkt Jan van Boschhuijsen met zijn broer Bruinink de opsporing van een zekere Jan Adriaanszn. georganiseerd te hebben. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3323-3325 (ongefolieerd).

zodat Floris een vergelijkbare positie in Holland genoot als in het begin van de jaren veertig.⁷⁸ Bijna zes jaar later deed Floris het baljuwschap van Putten en Strijen over aan Gerrit van Abbenbroek, de zoon van de Delftse schout Boudijn die Hart en echtgenoot van Catharina, de zuster van Jan van Boschhuijsen.⁷⁹ De zwager van onze *sommelier de corps* werd hierdoor ingekapseld in een netwerk dat door familie- en leenbanden aan het hertogelijk *hôtel* werd gebonden. Verondersteld moet worden dat hij contacten onderhield met Hendrik van Borsele, heer van Veere en kamerling van Karel de Stoute, die een groot deel van de heerlijkheid Abbenbroek in handen had. Kort tevoren, op 1 januari was Gerrit namelijk met 1/8 van de heerlijkheid beleend.⁸⁰

In 1463 belastte de hertog Jans jongere broer Bruinink met het schoutambt van Putte en benoemde hem in de erefunctie van kamerdienaar.⁸¹ Er is weinig fantasie voor nodig om ook hierin de hand van de *sommelier* te zien. Bovendien had Bruinink al enige bestuurlijke ervaring in deze regio opgedaan. In 1460 stond hij als gezworen klerk van de vierschaar van Putten in dienst van zijn vader, die hij bij zijn afwezigheid verving als baljuw.⁸² Het waren de eerste stappen van een overigens niet onomstreden loopbaan in grafelijke dienst. In 1466 ontving hij zijn benoeming tot grafelijk raadsheer, een functie die hij, een jaar later weliswaar zonder wedde, tot het einde van de regering van Karel de

⁷⁸ Dünnebeil, *Stein. Catalogue*, 626-627. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3323-3325 (ongefolieerd).

⁷⁹ Gerrit van Abbenbroek werd 9 juli 1465 baljuw van Putten, ruwaard van Strijen en kastelein van Geervliet. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3323-3325 (ongefolieerd). Op 31 december 1480 viel hem nog eens éénachtste van Abbenbroek toe na overdracht door Joost van der Hoeve. Op 15 november 1485 droeg Margriet, de dochter van Wolfert van Borsele, hem het resterende drievierde deel van de heerlijkheid over. Van Abbenbroek was in 1468-69 schout van Delft, raad van het Hof van Holland tusen 1482 en 1494 en schout van Rotterdam sedert 10 april 1484 voor een periode van 10 jaar. In 1481 werd hij tijdens de slag bij de Vaart door de Utrechtenaren gevangen genomen. In juni 1486 ontving hij van Maximiliaan de ridderslag. G. B. Ch. van der Feen, 'Bijdrage tot de geschiedenis van de Heeren van Abbenbroek en hun aanverwante geslachten, de heerlijkheid Abbenbroek en de vicarie op het altaar van St. Lucas in de N.K. de Delft', in: *De Nederlandsche Leeuw* 35-12 (1917), 258-270, aldaar 264. Van Kan, Willem Luitgardenzn. V, 132.

⁸⁰ Hendrik van Borsele, was na de opdracht van Sophie, weduwe van de heer van Heenvliet, op 16 februari 1438 met eenachtste van Abbenbroek, in het bezit van vijfachtste van deze heerlijkheid. Van der Feen, Bijdrage, 264.

⁸¹ Dünnebeil, *Stein. Catalogue*, 648 nrs. 2601 en 2602.

⁸² RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3323-3325 (ongefolieerd); inv. 3326 (ongefolieerd).

Stoute uit zou blijven oefenen.⁸³ Dankzij de directe steun van de hertog werd hij op 15 februari 1468 registerbewaarder van Holland, Zeeland en West-Friesland benoemd. Dit ambt werd tot dan toe door Dirk van Zwieten uitgeoefend, maar deze werd zonder nadere aanleiding ontslagen. Het was een van de vele voorbeelden van het eigengereide optreden van de hertog, dat veel kwaad bloed zette in Holland. Het leidde ertoe dat een aantal functionarissen van de hertog, na de uitvaardiging van het Groot Privilege in 1477, waarin de uitwassen van de Bourgondische centralisatiepolitiek aan de kaak werden gesteld, het veld moesten ruimen.⁸⁴ Ook Bruinink van Boschhuijsen moest in 1477 terugtreden.

Een derde telg uit het geslacht Van Boschhuijsen die in naam van de *sommelier* een bestuursfunctie waarnam, was diens achterneef en ridder Willem van Boschhuijsen de jonge⁸⁵. Deze houwdegen, die ondermeer deelnam aan de slag bij Monthléry in 1465, in 1468 de vernietiging van Luik meemaakte en in de jaren tachtig in dienst van Maximiliaan tegen Utrecht streed, pachtte op 1 oktober 1469 voor een periode van zes jaar het baljuwschap van Woerden en de bijbehorende functies.⁸⁶ Willem bleef ook tijdens het korte intermezzo van De

---

⁸³ Bruinink van Boschhuijsen nam vele functies waar. Op 19 oktober 1472 wordt hij als schout van Dordrecht vermeld. In een processtuk van de Grote Raad van Mechelen van 11 augustus 1476 komt hij als deurwaarder van Holland voor. Hij was vóór 3 juli 1478 baljuw van Strijen en werd in 1479 en in 1480 tot burgemeester van Leiden verkozen. Op 20 juni 1481 werd hij in de Leidse Veertigraad benoemd. Tussen 1481 en 1482 was hij als tesorier van oorlog in dienst van de Hollandse Staten. Kokken, *Steden en staten*, 44. Van Gent, *Pertijelike saken*, 136, 484, 486. Van Kan, Willem Luutgardenzn. V, 130-131.

⁸⁴ Blockmans, *Corruptie*, 234.

⁸⁵ Willem van Boschhuijsen werd in 1478, 1488 en 1494 voor de Statenvergaderingen in de ridderschap beschreven. Hij was burgemeester van Leiden in 1466-1467 en maakte sedert 1477 deel uit van Leidse Veertigraad. Behalve de functie van baljuw van Amstelland, Waterland en Zeevang (1468-1469) en van Woerden, bekleedde hij tussen 1482 en 1513 het ambt van baljuw en dijkgraaf van Rijnland. Op 2 augustus 1503 werd hij beleend met de heerlijkheid Calslagen. Tussen 1488 en 1491 trad hij op als ontvanger particulier van de Hollandse Staten. In 1481 tijdens de oorlog tegen Utrecht, diende hij als eskadronskapitein en werd tijdens de slag bij De Vaart gevangen genomen. Een jaar later streed hij in de legers van Maximiliaan bij Harmelen en de Haar. In 1489 verijdelde hij de Hoekse inname van Schiedam. Van Kan, Willem Luutgardenzn. IV, 20-21. Van Gent, *Pertijelike saken*, 312-313, 483-486. Kokken, *Steden en staten*, 163. Brand, *Over macht en overwicht*. 133-140, 230-231.

⁸⁶ Willem wordt op 25 november 1468 en op 17 oktober 1469 eveneens als kastelein vermeld. Kort vóór 12 april 1472 werden boden naar Van Boschhuijsen als baljuw en kastelein van Woerden gezonden in verband met de

Brimeu in functie en betaalde op 31 september 1475 de laatste termijn van de pacht af. Zijn opvolger Willem van Valkendael was gedwongen om na de dood van Karel de Stoute in 1477 afstand te doen van het ambt. Nadat het baljuwschap enige maanden 'ledich' had gestaan, trad Willem tussen 14 mei 1477 en 1 maart 1478 weer als plaatsvervanger voor Jan van Boschhuijsen op.⁸⁷

Duidelijk is dat de Van Boschhuijsens door de steun van Karel de Stoute tot een van de machtigste families in Holland kon uitgroeien. Dankzij de sleutelposities die de *sommelier* van Karel de Stoute in Holland kreeg toegewezen, vielen hen vele bestuursambten toe. In feite participeerden zij in het wijdverbreide systeem van nepotisme dat inherent was aan de uitbouw van de gecentraliseerde staat. De Bourgondische hertogen plaatsten vele verwanten op strategische posten in de bestuurlijke en kerkelijke hiërarchie. Het voorbeeld van de Van Boschhuijsens, dat met vele andere aangevuld kan worden, toont aan dat deze praktijk ook in de lagere echelons van het landsbestuur ingeburgerd was. Kenmerkend was dat deze verwanten en cliënten karakteristiek 'neef' van de leenheer of van hun patroon werden genoemd.⁸⁸ Karel de Stoute noemde bijvoorbeeld Wolfert van Borsele zijn 'neef', toen hij deze met een deel van Abbenbroek beleende. De heer van Wassenaar noemde Jan van Boschhuijsen zijn neef en kamerling toen deze uit handen van de Leidse burggraaf op 20 juni 1462 met 5 morgen land te Leiderdorp als leengoed ontving.⁸⁹

Het vergeven van ambten aan verwanten bracht een soort kettingreactie op gang, want als bestuurders van Karel de Stoute, vielen hen ook vele bezittingen in Holland toe. Het is geen toeval dat veel van reeds eerder genoemde bezittingen precies in deze periode in handen van het geslacht Van Boschhuijsen kwamen. De heerlijkheid Ruiven in de omgeving van Delft, die Jan van Boschhuijsen op 11 april 1466 voor de som van 1080 lb. Vl. kocht, moet tot een van de meest prestigieuze bezittingen van de *sommelier* in Holland

recrutering van troepen voor de hertog. Paravicini, *Guy de Brimeu*, 413 noot 58a. Idem, *Briefwechsel* I, 551-552 nr. 1837. Vgl. Van Kan, Willem Luutgardenzn. IV, 20-21.

⁸⁷ Het rentmeesterschap liet hij over aan Jan van Assendelft. RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3971, f. 1-1v.

⁸⁸ Blockmans, *Corruptie*, 225. Zoals Reinhard opmerkte, moet men zich afvragen in hoeverre een patroon die zijn verwanten inschakelde een deel van zijn macht inleverde of daardoor zijn machtspositie verder schraagde. Reinhard, *Papauté, confession*, 69-70.

⁸⁹ Van der Feen, *Bijdrage*, 264. C. Hoek, 'De leenkamers van de heren van Wassenaar', *Ons voorgeslacht* 33 nr. 27 (1978), 103-104.

gerekend worden.⁹⁰ De belening door de hertog volgde pas op 22 juli 1468 en werd gemotiveerd met de zinssnede 'aengesien die goede getruwe diensten die hij (Jan van Boschhuijsen) ons gedaen heeft en de noch, of God wil, in toecomende tijden doen sal'.⁹¹ Dergelijke beleningen hadden dus niet alleen tot doel om de hertogelijke dienaars en gunstelingen te belonen voor hun reeds bewezen trouw, maar ook, zoals dit in vele andere akten werd verwoord, hen voor de toekomst aan de landsheerlijke macht te verplichten.

c) de internationale politiek

Jan van Boschhuijsen werden, ondanks zijn hoge functie in het *hôtel* van de hertog, niet de posities toevertrouwd die edelen vervulden van het kaliber van bijvoorbeeld Philips de Crèvecoeur, heer van Esquerdes, waarmee de *sommelier* waarschijnlijk was opgegroeid. In tegenstelling tot Crèvecoeur zetelde Van Boschhuijsen niet in de Hofraad, noch werd hij opgenomen in de orde van het Gulden Vlies. Jans meer bescheiden afkomst uit Leidse stadsadel zal hem daarbij parten hebben gespeeld. Tijdens de roerige regeringsjaren van Karel de Stoute, verrichte de *sommelier* niettemin belangrijke politieke missies en bekleedde hij hoge leidinggevende militaire functies. Daarbij kwam Van Boschhuijsen in contact met de Franse koning Lodewijk XI en hoogstwaarschijnlijk ook met Edward IV van Engeland. Voorts streed hij op Karels vloot tegen de graaf van Warwick, onderscheidde hij zich tijdens de belegering van Neuss en haalde hij zich tenslotte de haat van de Hollandse geestelijkheid op de hals als commissaris van de te innen amortseringsgelden.

Van Boschhuijsen wordt in meerdere Franse kronieken vermeld vanwege zijn rol bij de dramatisch verlopen besprekingen tussen Karel de Stoute en Lodewijk XI in Peronne in 1468.⁹² Olivier de la Marche omschrijft zijn rol als

⁹⁰ Volgens het register *Valor Feodorum* dat in 1474 werd aangelegd, bezat Van Boschhuijsen een hofstede met 2 morgen bij Alphen, de ambachtsheerlijkheid Ruiven met 50 morgen en 6 lb. renten uit 64 morgen land bij Delft en nog eens 18 morgen bij Haarlem. Voorts de hofstede Rodenburg bij Leiderdorp met 2 morgen. Ook wordt de hofstede Catshagen bij Culemborg vermeld, maar belening hiermee heeft waarschijnlijk nooit plaats gevonden. RAZH, Rekenkamer, Registers, inv. 887, f. 96-96v.

⁹¹ RAZH, Collectie Van Wassenaar-Starrenburg, inv. 167.

⁹² J.-M. Cauchies, *Louis XI et Charles le Hardi. De Péronne à Nancy (1468-1477): le conflit* (Brussel 1996), 23-33. J. Bartier, *Charles le Téméraire* (Brussel 1944), 128-138. R. Vaughan, *Charles the Bold. The last valois duke of Burgundy* (Glasgow 1973), 55-58.

volgt: 'en ce temps [dat wil zeggen: september 1468. HB] ung sommelier de corps du duc, nommé Jean de Boscuse, fut mandé par le Roy de France et par le congié de duc y alla, en tant parlementarent ensemble et fit ledit Boscuse tant d'allées et de venues que le duc assura le roy'.⁹³ Het is bij deze gelegenheid dat Philippe le Commines de *sommelier* 'un homme fort privé du duc' noemde die erin slaagde de koning tot een ontmoeting met Karel de Stoute over te halen. Tijdens deze ontmoeting 'le roy print grand fiance et eust vouloir de parler audit duc, esperant le gagner de tous pointz à sa volonté'.⁹⁴ Wellicht werd de naam van Van Boschhuijsen niet zozeer vanwege diens diplomatieke kwaliteiten in het geheugen van beide kroniekschrijvers gegrift, maar vooral vanwege de dramatische wending die de besprekingen in Péronne namen. Karel de Stoute beschouwde de Franse koning immers als de aanstichter van de opstand in Luik die tijdens de besprekingen uitbrak. De razende Bourgondiër nam Lodewijk XI in gijzeling, dwong hem ertoe een uiterst nadelig verdrag te accepteren en voerde hem vervolgens mee naar Luik, waar de koning en waarschijnlijk ook Jan van Boschhuijsen getuigen waren van de vernietiging van de weerspannige bisschopsstad.

Sommigen menen dat de vernederingen die de Franse koning in Péronne moest slikken, de verdere verhoudingen met de Bourgondische hertog bepaald hebben. Cauchies heeft dit onlangs genuanceerd, maar feit is dat Lodewijk XI zich voortdurend van de tegenstanders van de Bourgondiër heeft bediend om zijn eigen positie te versterken.⁹⁵ Direct na het huwelijk in 1468 tussen Karel de Stoute en Margaretha van York, de dochter van de Engelse koning, ging Louis XI ertoe over de opstandige Richard Neville, graaf van Warwick, te ondersteunen, die in 1470 vergeefs getracht had Edward IV van de troon te stoten. Tijdens diens vlucht overzee naar Frankrijk, had Warwick een aantal Bourgondische schepen gekaapt. Dit dwong Karel de Stoute ertoe om ter verdediging van de handelsschepen van zijn onderdanen een vloot tegen Warwick uit te rusten. Dankzij de studie van Jaques Paviot weten we hoe de vloot van Karel werd samengesteld en zijn de operaties tegen Warwick goed te volgen. Aan boord van de vloot, die onder leiding stond van admiraal Hendrik van Borsele, heer van Veere, voerde Jan van Boschhuijsen als kapitein een

⁹³ Beaune, *Mémoires*, III, 81. Paravicini, *Briefwechsel* I, 317 nr. 996.

⁹⁴ Contamine, *Comynnes. Mémoires*, 134. Paravicini, *Briefwechsel* I, 317 nr. 997.

⁹⁵ Cauchies, *Louis XI et Charles le Hardi*, 30, 112. Vgl. Bartier, *Charles le Téméraire*, 141-142. Vaughan, *Charles the Bold*, 66. P.-R. Gaussin, *Louis XI. Un roi entre deux mondes*, (Parijs 1976), 257-259.

compagnie aan.⁹⁶ Bovendien voerde hij in juni onderhandelingen met de Franse admiraal om hem ervan te overtuigen dat de Bourgondiërs 'n'en vouloianet point aux sujets du roy mais bien à Varvick'. Vervolgens verzocht de delegatie waarvan Van Boschhuijsen deel uitmaakte om restitutie van de gekaapte schepen. Op 15 juni reisde Van Boschhuijsen door naar Harfleur met dezelfde boodschap voor de vice-admiraal Coulon en verklaarde 'que le duc de Bourgogne son maistre estoit delibéré de faire prendre le duc de Clarence et le comte de Warvilt en quelque lieu qui ils fussent en royaume de France et fussent ils en la chambre du roy'.⁹⁷

Ondanks deze gespierde taal, kon de Bourgondische vloot niet voorkomen dat Warwick in september 1470 met steun van Lodewijk XI naar Engeland ontkwam en daar een opstand in York uitbuitte om Edward IV op de vlucht te drijven. Dit échec leidde ertoe dat Karel de Stoute op 8 oktober brieven naar Duinkerken zond met de opdracht dat Jan van Boschhuijsen en Charles de Poitiers hun schepen moesten ontmantelen, hoewel de hertog hen kort tevoren de opdracht had gegeven een zekere reis te ondernemen. Paviot vermoedt dat deze verband hield met een poging om Edward IV uit Engeland te redden.⁹⁸ Dit is zeer wel mogelijk, want op 10 oktober zond Karel de Stoute opnieuw een bode naar de *sommelier* die hem aan het hertogelijk hof in Hesdin ontbood. Edward IV was namelijk op 2 oktober in Holland geland en werd daar opgevangen door de stadhouder Lodewijk van Gruuthuse. Karel de Stoute, die zich uiteraard wilde informeren over de ontwikkelingen in Holland, zal daarbij een beroep hebben gedaan op zijn Hollandse dienaar.⁹⁹

Tijdens het beleg van Neuss kreeg Van Boschhuijsen opnieuw gelegenheid om zijn krijgstalenten te tonen. In het leger dat vanaf de zomer van 1474 bijna een jaar voor de muren van deze kleine Duitse stad lag, bevond zich een aantal contingenten uit de Nederlanden. Volgens de Vlaamse kroniek, de enige verhalende bron die melding maakt van Jans aanwezigheid bij Neuss, was hij de aanvoeder van de troepen uit Holland en Zeeland.¹⁰⁰ De *sommelier*

⁹⁶ J. Paviot, *La politique navale des ducs de Bourgogne 1384/1482* (Lille 1995), 162-164, 170.

⁹⁷ J. Paviot, *La politique navale des ducs de Bourgogne 1384/1482* (Lille 1995), 167-169.

⁹⁸ Ibidem, 169-170, 173-174.

⁹⁹ H. von Seggern, *Informationsübermittlung im Mittelalter. Bilanz und Perspektiven der Forschung* (Ongepubl. Magisterarbeit Kiel 1993), 132-138.

¹⁰⁰ Zie voor de verwijzingen naar de Vlaamse kroniek: Hardenberg, *Het Burgerweeshuis*, 42. Kooperberg, Boschhuijsen, 246-247.

onderscheidde zich door dat hij erin slaagde een uitbraak van de belegeraars te voorkomen. Het geharnaste optreden van Van Boschhuijsen was echter vergeefs, want, bedreigd door de legers van de Duitse keizer, liet Karel de Stoute in het late voorjaar van 1475 de aftocht blazen.

Nog voordat het beleg in Neuss werd opgeheven, bevond Van Boschhuijsen zich voor een nieuwe missie in Holland, die verband hield met de geplande invasie van Edward IV in Frankrijk. Edward was in 1471 weer op de Engelse troon teruggekeerd en had tijdens een parlementszitting een jaar later verklaard dat hij alles in het werk zou stellen om alsnog de Franse kroon te bemachtigen. De plannen werden op de lange baan geschoven, maar op 25 juli 1474 werd in Londen een verdrag gesloten, waarin Karel de Stoute beloofde de Engelsen met 10.000 manschappen te ondersteunen. Edward IV had echter de grootste moeite om een vloot samen te stellen, waarop Karel de Stoute, zo meent Commynes te weten, de Engelse koning met 500 schepen uit de Nederlanden te hulp schoot. Het cijfer is wellicht te hoog, maar de ambtenaren van de hertog ontwikkelden in het voorjaar van 1474 een koortsachtige activiteit om in Holland en Zeeland een groot aantal schepen bij elkaar te krijgen.¹⁰¹ Van Boschhuijsen reisde daartoe naar Middelburg, waar hij begin juni 1475 verbleef om in Zeeland de nodige schepen te vorderen. Daarbij stuitte hij op de tegenstand van de Hollandse steden en met name op die van Leiden. Al op 18 mei was een Leidse delegatie naar Delft en Rotterdam gereisd om na te gaan in hoeverre deze steden gehoor hadden gegeven aan de oproep van het Hof van Holland ‘dat een yegelic sijnen groten scepen senden soude voir Arnemuiden om die coninc van Engeland te dienen tusschen Duveren ende Calis’. Vervolgens reisde de Leidse vroedschap Pieter Jan Martijnszn. door naar Antwerpen, verzamelde daar de gedupeerde Leidse schippers en wendde zich tot Jan van Boschhuijsen, die zich met de Engelse delegatie op dat moment in Arnemuiden en Middelburg bevond, om ‘te begeren dat men die marctscepe van Leijden van den dienst ontslaen en des verdragen en woude’. Tijdens een maaltijd, die de Leidse afgevaardigde de *sommelier* aanbood, kwamen de beide stadsgenoten tot een overeenkomst en ‘ontslougen ende verdroegen zij die scippers van Leijden van den dienste’.¹⁰²

¹⁰¹ Paviot, *Politique navale, 177-178*. Contamine, *Commynes. Mémoires*, 246.
¹⁰² GAL, SA I, inv. 550 (Burgemeestersrekening 1475), ff. 64 v. en 114. Overigens ontving Van Boschhuijsen van het Leidse stadsbestuur 200 *wagenschots (...)* tot Jan van Bosschuijsen *tymmeringe behoeff tot Belesteyn (...)* omme den dienste

Door dergelijke tussenkomsten stond het Leidse stadsbestuur bij de *sommelier* in het krijt, die, zoals reeds bleek, niet aarzelde om bij passende gelegenheden de stad hieraan te herinneren.

Een van de laatste opdrachten die Van Boschhuijsen voor de hertog vervulde, was de inning van de zogenaamde 'nouveaux aquests' in Holland. Al tijdens de voorbereiding van het beleg van Neuss was Karel de Stoute begonnen om in het graafschap Holland de enorme belastingdruk die tot dan toe vooral op de steden drukte, ook op de geestelijkheid af te wentelen. De hertog liet zich hierbij inspireren door de mortificatiepolitiek van de Franse koningen die al sedert het begin van de 14de eeuw een eenmalige financiële compensatie eisten voor de goederen die in kerkelijk handen raakten en daardoor exempt waren van de wereldlijke belastingen. De goederen waren dan officieel geamortiseerd. Met name op momenten dat de bodem van de schatkist in zicht kwam, werden de goederen die men verzuimd had te amortiseren opgespoord en de gelden alsnog geïnd. Geïnspireerd door deze politiek, beval Karel de Stoute in 1474 dat de Hollandse geestelijkheid over alle goederen die de afgelopen zestig jaar nog niet waren geamortiseerd de netto-inkomsten van drie jaren diende af te dragen.¹⁰³ De schokgolf van verontwaardiging die door de Hollandse geestelijkheid ging, mondde uit in een hardnekkig verzet, dat door de landsheerlijke commissarissen die met de inning waren belast slechts met de grootste moeite gebroken kon worden. Voortdurend werd van landsheerlijke zijde de druk opgevoerd, zeker nadat de verovering van Lotharingen nieuwe militaire campagnes noodzakelijk maakte. De hertog zette onder andere zijn vertrouwelingen Anthoine Haneron en Guy de Baenst in, die slechts gedeeltelijk succes boekten.¹⁰⁴ Tussen 6 en 13 maart werd Jan van Boschhuijsen aan de reeds actieve commissarissen toegevoegd¹⁰⁵. Hij liet terstond de Hollandse geestelijkheid voor het Hof van Holland dagen en richtte de meest verschrikkelijke bedreigingen aan hun adres. Zijn aanpak sorteerde effect. Tijdens een dagvaart die in de laatste week van maart in Den Haag werd georganiseerd, bond de meerderheid van de geestelijkheid in. Slechts Leiden, Amsterdam, Haarlem en West-Friesland

---

ende vorderscip die Jan van Bosschuijsen den scipperen ende poorteren gedaen heeft, die hoir scepenen inder marct gearresteert waren.

¹⁰³ A.G. Jongkees, *Staat en kerk in Holland en Zeeland onder de Bourgondische hetogen 1425-1477* (Groningen/Batavia 1942), 14-15, 215-217.

¹⁰⁴ Ibidem, 228-233.

¹⁰⁵ Zie voor wat volgt: Ibidem, 234-239. Van Boschhuijsen bezocht Leiden op 10 maart. GAL, SA I inv. 552 (Blaffert 1476), f. 68v.

bleven weerstand bieden. In juni reisde Van Boschhuijsen naar Leiden om de druk verder op te voeren. Hij liet de koeien van het klooster Lopsen uit de weide verdrijven en ze in het openbaar verkopen. In Engelendaal brak hij de kloosterpoort open en nam diverse goederen in beslag. Voorts liep het gerucht dat hij zelfs enige kloosterlingen in de buurt van Leiden liet onthoofden. Hoe het ook zij, Van Boschhuijsen slaagde erin met harde hand het laatste verzet te breken. Voordat het echter tot betaling kwam, drong het nieuws door dat Karel de Stoute op 5 januari 1477 op het slagveld bij Nancy was gesneuveld. De gehate belastinginners zochten daarna ijlings hun heil aan gene zijde van de Hollandse grenzen. Niettemin waren tegen 1 mei van dat jaar de aqesten bijna volledig betaald en had de Hollandse geestelijkheid het zeventvoudige afgedragen van hetgeen zij aanvankelijk bereid was te betalen.

d) de laatste levensjaren: confiscaties en verraad

De particularistische reactie van de Hollandse steden na de dood van Karel de Stoute, die een hoogtepunt bereikte met de toekenning van het Groot Privilege van 1477, richtte zich onder andere tegen de Van Boschhuijsens, die zich in Holland als fervente representanten van de ongebreidelde centraliserende politiek van Karel de Stoute hadden gemanifesteerd. Terwijl Bruinink van Boschhuijsen uit zijn functie van charterbewaarder werd gezet, trok Jan van Boschhuijsen zich terug naar Brabant, waar hij een vaste residentie had. Enkele weken na de dood van de hertog wees hij een nieuwe benoeming tot baljuw en dijkgraaf van Woerden af.¹⁰⁶ Slechts bij hoge noodzaak liet hij zich de daaropvolgende jaren in Holland zien. Een van de kwesties die hem naar het graafschap dreef, betrof de gedwongen verkoop van zijn hofstede Bellestein bij Wassenaar, nadat Van Boschhuijsen meermaals had geweigerd een schuld van 12 lb. Vl. aan Willem de Grebber te voldoen. Uit de stukken van dit proces, dat tussen 1479 en 1481 voor het Hof van Holland diende, wordt duidelijk dat Van Boschhuijsen tegen elke prijs een bezoek aan het graafschap en het contact met

¹⁰⁶

RAZH, Rekenkamer, Rekeningen, inv. 3971 vóór f. 1; Rekenkamer, Registers, inv. 491 (Register van commissies sedert 1477), f. 24. Typerend was dat het Leidse stadsbestuur onmiddellijk besloot het aandeel uit de distributie van de tienjarige bede, waarop Jan en Bruinink van Boschhuijsen en *die anderen heeren ende dienaren vander Hove* [van Holland] jaarlijks recht hadden, niet uit te keren. GAL, SA I, inv. 552 (Blaffert 1476), f. 167v-168v.

de Hollandse instellingen wilde vermijden.¹⁰⁷ Ondanks het gevaar dat hij zijn hofstede dreigde te verliezen, weigerde hij niet alleen de som te komen betalen, maar vertikte hij het, nadat Bellestein ver onder de waarde was verkocht, de transactie te komen bekrachtigen. Van Boschhuijsen waagde het zelfs niet om bij Reimerswaal, aan de grenzen van het graafschap een gezant van het Hof van Holland te ontmoeten om de verkoop officieel te ratificeren. Tenslotte liet het Hof in 1481 tot twee maal toe vergeefs brieven bij zijn huis, in de nabijheid van Leuven, bestellen.

De verklaring voor het vluchtgedrag van de oud-*sommelier* is even eenvoudig als opzienbarend. Op 20 september 1481 maakten Maximiliaan en Maria van Bourgondië bekend dat Jan van Boschhuijsen 'miskennende die groete deuchden, leere ende vorderinghe die hij gehadt heeft in dit ons huijs van Bourgoigne, zonderlinge bij wijlen onsen lieven here ende vadre die hertoghe Karel saliger gedachten .... den coninck van Vranckrijck onsen viandt eedt gedaen heeft ende zijn dienaer worden es, houdende partie met hem jegens ons'.¹⁰⁸ De reactie van Maximiliaan, die in oorlog met Frankrijk was gewikkeld, loog er niet om. De landsheer beval de confiscatie van alle goederen van Jan van Boschhuijsen in Holland, waaronder de gronden hij Westenrijk in het land van Putten, die Van Boschhuijsen had laten indijken, en zijn hofsteden bij Alphen en Rodenburg bij Leiderdorp.¹⁰⁹ Zijn nageslacht werd echter niet het slachtoffer van het 'verraad' van hun vader, want Maximiliaan stond in hetzelfde document toe dat de naaste vrienden en magen de geconfiscieerde goederen ten behoeve van Jans' dochter Mathie voor 1000 lb. van 40 groten kon terugkopen. De oud-*sommelier* kon hierbij op de steun van zijn zwager Gerrit van Abbenbroek rekenen, die binnen enkele maanden het gehele bedrag aan de ontvanger-generaal Louis Quarre had overgemaakt.¹¹⁰

Van Boschhuijsen behoorde tot één van de vele hovelingen die onder Karel de Stoute of kort na diens dood overliepen naar de Franse koning. Onder hen bevonden zich Philip de Crèvecoeur, de heer van Esquerdes, die onder

¹⁰⁷ RAZH, Hof van Holland, inv. 476, ff. 54v.-59 en 178-184v. Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 44.

¹⁰⁸ GADH, Fundatie Renswoude, inv. 904, f. 177-177v.

¹⁰⁹ De heerlijkheid Ruiven en 18 morgen land in Kennemerland bij Haarlem waren van de confiscaties uitgesloten omdat Jan van Boschhuijsen deze in 1480 aan zijn zuster had verkocht, waarmee zij op 4 mei werd beleend. RAZH, Collectie Van Wassenaar-Starrenburg, inv. 199.

¹¹⁰ GADH, Fundatie Renswoude, inv. 904, ff. 177v-178.

Lodewijk XI en Karel VIII een glanzende carrière kende, Jean de Jouffroy, Philippe Commines en de Vlaming Jan Vanden Driesche, die alle al tijdens de regering van Karel de Stoute de overstap naar het Franse hof gemaakt hadden¹¹¹. Waarschijnlijk sleet Van Boschhuijsen zijn laatste jaren aan het Franse hof zonder op de voorgrond te treden, want niets wijst op een actieve dienst van de vorst die hij in Peronne aan de onderhandelingstafel ontmoette. Jan van Boschhuijsen stierf kort voor 1487 en werd begraven in de kerk te Alphen aan de Rijn.¹¹²

Conclusie

Deze bijdrage biedt enig inzicht in de mechanismen die aan het hof van de Beierse en vooral de Bourgondische hertogen gebruikelijk waren om de integratie van de staat in wording te bevorderen. De eigenzinnige Floris van Boschhuijsen kon zich vanwege zijn vertrouwdheid met het Beierse hof en zijn belangrijke rol in Hesdin op de gunst van de hertog Philips rekenen. Zelfs zijn overlopen naar de Hoeken en zijn zijdelingse betrokkenheid bij het oproer in Leiden in 1445 vormden geen belemmering voor een loopbaan in dienst van de Bourgondische hertogen. De steun van met name Karel van Charolais hing samen met de positie van zijn zoon Jan, die als *sommelier de corps* van Karel de Stoute een van de weinige Hollandse stadsedelen aan het landsheerlijk hof werden opgenomen. Daarbij legden de Van Boschhuijsens een in Holland zelden voorkomende continuïteit aan de dag, want hun verwanten waren al sedert het midden van de 14de eeuw actief aan het hof van de Hollandse graven. Met name Jan van Boschhuijsen bleek een betrouwbare schakel in de Bourgondische machtspolitiek te zijn, die zelfs in Holland niet voor geweld terugdeinsde om de politiek van zijn broodheer door te zetten. Zijn trouwe dienst werd goed betaald en leverde hem en zijn verwanten een machtspositie op in Holland, die slechts voor weinigen was weggelegd. De zekere positie van de *sommelier* in het hertogelijk *hôtel* werd bevestigd door de schenkingen die Jan van Boschhuijsen en zijn gezin ten deel vielen. Zowel deze giften als de benoeming in vooraanstaande ambten en belening met aanzienlijke goederen, vonden plaats op basis van wederkerigheid. Trouwe dienst werd beloond maar deze hield tegelijkertijd een verplichting voor de toekomst in. De Van Boschhuijsens

¹¹¹ Kruse, *Hof, Amt und Gagen*, 182-184. Gaussin, *Louis XI*, 136-143.

¹¹² Hardenberg, *Het burgerweeshuis*, 45.

behoorden daardoor tot de typische vertegenwoordigers van een staatsapparaat, dat nog onvoldoende in de samenleving was verzonken en zijn effectiviteit in belangrijke mate dankte aan de persoonlijke inzet van ambtsdragers, waarvan de trouw en dienstbaarheid voortdurend getest en beloond moest worden. De noodzaak hiervan bleek uit het opportunisme van Bourgondische hovelingen als Jan van Boschhuijsen die niet aarzelden om, wanneer het tij keerde, de banden met het vorstenhuis, dat zij lange tijd gediend hadden, door te snijden